

Inklusion, deltagelse og bedring

Unge med psykosociale vanskeligheder i lokalsamfundet

Inklusion, deltagelse og bedring

Unge med psykosociale vanskeligheder i lokalsamfundet

Kolofon

Titel:

Inklusion, deltagelse og bedring
Unge med psykosociale vanskeligheder i lokalsamfundet

Copyright © 2013

Socialstyrelsen

Udgivet af:

Socialstyrelsen, 2013

1. udgave, 1. oplag

Trykt udgave: ISBN 978-87-93052-15-4

Elektronisk udgave: ISBN 978-87-93052-16-1

Redaktion:

Agnete Neidel, Connie Cramer Jensen og Marie Herholdt
Jørgensen, faglige konsulenter, Socialstyrelsen

Layout: 4PLUS4

Tryk: Rosendahls Schultz Grafisk A/S

Socialstyrelsen

Videnscenter for Handicap, Hjælpemidler og Socialpsykiatri

Landemærket 9

1119 København K

Faghæftet kan bestilles via

www.socialstyrelsen.dk

Synspunkter, der kommer til udtryk i interview, artikler af eksterne skribenter samt kommentarer er ikke nødvendigvis dækkende for Socialstyrelsen.

Videnscenter for Handicap, Hjælpemidler og Socialpsykiatri

Videnscenter for Handicap, Hjælpemidler og Socialpsykiatri er en enhed i Socialstyrelsen, Socialministeriet. Videnscentrets opgave er at udvikle, indsamle, bearbejde og formidle viden om handicap, hjælpemidler og socialpsykiatri med henblik på at bistå kommuner, regionale og private tilbud med udvikling og kvalificering af de lokalt forankrede rådgivnings- og vejledningstilbud.

Indholdsfortegnelse

Forord	4
En ny dagsorden – et nyt udviklingspotentiale	6
Lauras fortælling	14
'Splittet til atomer' – om unges møder med 'systemet'	18
Det gør en forskel – om betydningsfulde faktorer i social inklusion	26
Kortlægning af unges livsarenaer – et andet afsæt for at mødes på tværs	40
Kommuner og lokal- og civilsamfund i nye partnerskaber om fremtidens sociale opgaver	51
Centrale begreber	58
Beslægtede projekter i Socialstyrelsen	62

Forord

Menneskers netværk og lokalsamfund kan påvirke deres mentale sundhed. Der kan også være en sammenhæng den anden vej: mental sundhed og trivsel hos individer kan påvirke lokalsamfundets trivsel og sammenhængskraft. Derfor kan der være brug for at sætte fokus på, hvordan man kan understøtte og udvikle indsatser, hvor deltagelse, inklusion og styrkelse af sociale netværk og fællesskaber i lokalsamfundet er i centrum. Ikke kun af hensyn til de mennesker, der kæmper med psykosociale vanskeligheder, men også for at styrke trivsel og sammenhængskraft i samfundslivet – som igen kan bidrage til at færre ekskluderes som følge af alvorlige psykosociale vanskeligheder.

Denne publikation sætter i en række tekster fokus på, hvordan indsatser forankret i lokalsamfundet kan medvirke til at understøtte trivsel hos unge med psykosociale vanskeligheder. Individuelle indsatser kan være vigtige og nødvendige, men med denne publikation ønsker vi at inspirere til arbejdet med at udvide fokus til også at fokusere på den enkeltes omgivelser og deltagelsesmuligheder i samfundslivet.

Artiklen *En ny dagsorden - et nyt udviklingspotentiale* af Agnete Neidel, faglig konsulent i Socialstyrelsen, opridses det teoretiske og forskningsmæssige fundament for at arbejde med netværk, sociale relationer og sociale fællesskaber.

Lauras fortælling er en personlig beretning omsat til digteform af forsker Trine Wulf-Andersen. Lauras fortælling giver et indblik i hvordan det kan være for en ung at møde 'systemet'.

'*Splittet til atomer*' – om unges møder med 'systemet' af Trine Wulf-Andersen og Lene Larsen, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet, er en forskningsbaseret diskussion af unges perspektiver på, hvad der er vigtigt i den professionelle støtte de møder på deres vej mod et fungerende voksenliv.

Det gør en forskel – om betydningsfulde faktorer i social inklusion af Connie Cramer Jensen og Agnete Neidel samler viden om betydningsfulde faktorer og elementer i en indsats, hvor målet er at understøtte unges psykiske trivsel og bedring gennem deltagelse i og tilhørsforhold til sociale fællesskaber, og *Kortlægning af unges livsarenaer – et andet afsæt for at mødes på tværs*, også af Connie Cramer Jensen og Agnete Neidel, forsøger at give konkret inspiration til, hvordan man kan komme i gang, når man ønsker at gå nye veje i arbejdet med at skabe indsatser, som understøtter inklusion i lokalsamfundet.

Karsten Vrangbæk, professor KU og Leif Olsen, seniorforsker KORA, præsenterer i *Kommuner, lokal- og civilsamfund i nye partnerskaber om fremtidens sociale opgaver* hvordan tankerne om aktiv inddragelse af lokal- og civilsamfund til løsning af sociale opgaver har fået fornyet styrke i de senere år, og diskutere muligheder og udfordringer i denne udvikling.

Publikationen afrundes med en liste over centrale begreber og en oversigt over aktuelle projekter i Socialstyrelsen, der arbejder med deltagelse, inklusion og styrkelse af sociale netværk og fællesskaber i lokalsamfundet.

En ny dagsorden – et nyt udviklingspotentiale

Der er et afgørende potentiale i at bringe aktører og viden sammen på tværs af områder, der ellers ofte er adskilt i en kommunal hverdag.

Af Agnete Neidel, faglig konsulent, Socialstyrelsen

På et seminar for unge med psykosociale vanskeligheder blev der arbejdet med deltagelse og livsarenaer. De unge skrev blandt andet de fællesskaber, de havde været en del af i løbet af deres unge-liv op på sedler, som blev til et fælles billede af deres deltagelsesarenaer. Det blev til rigtig mange. Hver af de unge havde en række uddannelser, arbejdspladser, foreningsmedlemskaber bag sig. De gik og havde gået til sport, været aktive som frivillige, kommet i støttegrupper, været del af venne-grupper, kæresteforhold mm. På et tidspunkt i processen kom vi til at tale om, hvor mange af disse mange deltagelsesarenaer, de egentlig havde oplevet at høre til i, og føle sig som en del af. Der blev stille lidt før en af de unge sagde: ”hvis jeg skulle pille alle de sedler ned, hvor jeg bare har været fysisk til stede, og kun skulle lade dem være, hvor jeg synes, jeg har hørt til, så ville der ikke blive ret mange tilbage”. En af de andre sagde, ”Det har været et vilkår for mig, at jeg har måttet efterlade rigtig mange relationer bag mig”.

Unge med psykosociale vanskeligheder kan udgøre en ressource for samfundet. Det er dog ikke altid en ressource vi formår at forvalte med den omhu, det kan kræve i perioder, for at undgå at de unge risikerer at lande på samfundets side-linje, med ringere mulighed for at deltage i og bidrage til hverdagslivets fællesskaber, end deres jævnaldrende. Eksemplet ovenfor illustrerer, at de unge er aktive, deltagende samfundsmedlemmer.

Men også den, til tider, skrøbelige og udfordringsfyldte sammenhæng mellem unges deltagelse i samfundslivets fællesskaber og deres trivsel og livsmuligheder. Netop den sammenhæng udgør en udfordring for fremtidens kommunale og regionale indsatser, hvis vi vil tage konsekvensen af, at inklusion, deltagelse og mental sundhed er blevet centrale politiske sigtepunkter.

I denne publikation sættes fokus på, hvordan psykisk trivsel, inklusion og sociale fællesskaber hænger sammen og påvirker hinanden, og hvordan de aktivt kan tænkes ind i recovery-understøttende og rehabiliterende indsatser. Netværk og lokalsamfund kan være en ressource i en vellykket overgang fra ung til voksen – også når ungdommen byder på psykosociale vanskeligheder og ekstra udfordringer. Hæftet rummer aktuelt bedste viden om hvordan man kan styrke individuel trivsel, psykisk sundhed og social sammenhængskraft. Det formidler viden om, hvordan man kan skabe samarbejde mellem de fællesskaber og sociale kontekster, hvori psykisk mistroivsel og psykiske problemer ofte viser sig, så de i stedet bliver en ressource for mennesker med psykiske vanskeligheder – og giver disse mennesker mulighed for at fastholde eller få adgang til selv at være en ressource i de sociale fællesskaber. Det handler med andre ord om at mindske risikoen for eksklusion og øge muligheden for inklusion, og at gøre det

gennem at styrke lokalsamfund og sociale fællesskaber, frem for mere individ-rettede indsatser.

Artiklerne sætter fokus på unge, men en del af den viden der præsenteres, vil også være relevant i forhold til andre der oplever psykiske vanskeligheder og social eksklusion.

Forny et fokus på inklusion og deltagelse

Når vi vælger at stille skarpt på dette tema netop nu, er det med afsæt i en politisk udvikling, hvor der, både nationalt og internationalt, er fornyet fokus på inklusion, deltagelse og psykisk trivsel som supplement til det individuelle fokus, der har været i centrum i en årrække. Handicapkonventionens artikel 19 pålægger deltagerstaterne at "sikre personer med funktionsnedsættelser retten til at leve et selvstændigt liv, og til at være inkluderet i samfundet, herunder at træffe effektive og passende foranstaltninger til at gøre det lettere for personer med handicap at nyde denne rettighed". Samtidig sættes der fra WHO fokus på 'mental helse', hvor de under overskriften "Ingen sundhed uden psykisk sundhed" pointerer at trivsel, sundhed og mental sundhed er uadskillelige størrelser, som blandt andet handler om social inklusion; om at 'øge de beskyttende ydre faktorer' og om at styrke den psykiske sundhed i lokalsamfund (WHO, 2005). På samme måde sætter EUs 'Pact for Mental Health and Wellbeing' fokus på deltagelse og inklusion som afgørende fokuspunkter i indsatsen for at styrke mental sundhed i Europa (EU, 2008). Denne forståelse kommer også til udtryk i Sundhedsstyrelsens arbejde med mental sundhed (Eplow et al., 2008; Sundhedsstyrelsen, 2012).

I en dansk socialpolitisk sammenhæng sættes der i stigende grad fokus på at udvikle en rehabiliterende, recoveryorienteret forståelse og tilgang i arbejdet med blandt andet mennesker med psykiske vanskeligheder – eller psykosociale funktionsnedsættelser, som det også ofte kaldes når man taler om rehabilitering (Rehabiliteringsforum Danmark, 2011). Som en del af det bliver inklusion og deltagelse i nærmiljøets fællesskaber centrale pejlemærker for udviklingen af de sociale indsatser,

ligesom der også i stigende grad bliver lagt vægt på at skabe partnerskaber imellem forskellige aktører, på tværs af de offentlige støttesystemer, civile aktører, arbejdsmarkedet, uddannelsessystemet mm (KL, 2012 og 2013; Regeringen, 2010).

Der er bred politisk bevilgning på inklusion og deltagelse i arbejdet med at forebygge og understøtte recovery for mennesker med psykiske vanskeligheder. Det åbner for en vigtig diskussion om fællesskabsorienterede lokalsamfundsaspekter af arbejdet. Men hvad siger forskningen om udfordringer og muligheder i forhold til dette perspektiv?

Sociale aspekter af forebyggelse og recovery-understøttende arbejde

Forskningen i recovery og psykisk sundhed har gang på gang påpeget betydningen af, at sætte hverdagslivet og de sociale relationer i centrum (Bengtsson et al., 2009; Borg, 2007; Topor et al., 2011). Et studie fra 2011 viser hvordan mennesker i sårbare positioner især forbinder trivsel med gensidige relationer, muligheden for positive sociale roller i fællesskaber og deltagelse i lokalsamfundslivet, og at den sociale støtte de ønsker, skal formes og udføres i partnerskab med de aktører i lokalsamfundet, som de allerede kender og som kender dem (Roy & Newbigging, 2011). Indenfor recoveryforskningen konkluderer en afhandling fra 2007, at recovery sker i det levede hverdagsliv (Borg, 2007), mens et norsk studie fra 2004 viser hvordan sociale relationer og social støtte har afgørende betydning for mennesker med psykiske vanskeligheder oplevelse af et meningsfuldt liv, samtidig med at netop relationer og oplevelsen af at høre til opleves som en central udfordring i hverdagslivet (Granerud, 2004). Et review af Tew et al. fra 2011 peger på fire centrale sociale aspekter af recoveryprocessen:

1. **At genvinde magten over eget liv er en social proces.** En række studier påpeger, hvordan det at genvinde magten over sit liv – der ofte er en central del af recoveryprocessen – rummer et vigtigt socialt element: det sker oftest gennem støttende og gensidige relationer til ligesindede,

venner, familie og gennem deltagelse i lokalsamfundets fællesskaber.

2. Trivsel og bedring er forbundet med positiv social identitet. Forskningen viser, at bedring og trivsel ikke kan adskilles fra ens sociale rolle og position i samfundslivet: diskrimination og stigma øger de psykosociale problemer og fungerer som en barriere for recovery, mens en positiv social rolle i netværket og lokalsamfundet virker recovery-fremmende.

3. Relationer spiller en afgørende rolle – både for trivsel og mistrivsel. En række studier har undersøgt hvordan det, at være forbundet med andre mennesker, hænger sammen med psykisk lidelse og psykisk sundhed. De viser, at forholdet til andre er tæt forbundet med trivsel, på godt og ondt. På den ene side er psykisk lidelse ofte forbundet med eksklusion og tilbagetrækning fra sociale relationer. På den anden side er det gennem relationen til betydningsfulde andre, at recovery bliver mulig. Der peges på, at de professionelle roller i dette endnu er uklare, og at fokus bør skærpes på, hvordan man understøtter adgangen til relationer, der rækker ud over lidelsen og støttesystemerne.

4. Social kapital og social inklusion skal styrkes. Endelig peger reviewet på betydningen af social kapital og social inklusion. En række studier viser at størrelsen og kvaliteten af menneskers netværk er statistisk forbundet med hvorvidt mennesker kommer sig. Nogle studier viser, at dette ikke blot handler om at sikre den enkeltes adgang til samfundets fællesskaber, men at det også kræver en styrkelse af lokalsamfundets sammenhængskraft. Adgangen til at deltage i arbejdslivet (frivilligt såvel som lønnet) og lokalsamfundslivet kan bidrage til at understøtte recovery – dog kun når det opleves som meningsfuldt, overkommeligt og selvvalgt.

Der er forskningsmæssigt belæg for at sætte fokus på netværk, sociale relationer og sociale fællesskaber, når man ønsker at forebygge eller afhjælpe psykiske helbredsproblemer. Det kræver en per-

spektivudvidelse fra en individ-fokuseret praksis mod en praksis, hvor det at arbejde med styrkelse af netværk, relationer og lokalsamfund er det primære (Tew et al., 2011). For som forskningen også viser, er det stadig individuelle forståelser af psykiske helbredsproblemer og psykosociale indsatser, der dominerer. I en nordisk sammenhæng er denne udfordring grundigt belyst i et aktuelt svensk forskningsprojekt, som viser, hvordan sagsbehandlingen i en række svenske kommuner, trods intentioner om det modsatte, oftest kommer til at rette sig mod individet og ikke mod deres sociale kontekst, eller deres drømme for deltagelse i samfundslivet (Lindqvist et al., 2010).

I nogle tilfælde har selve udredningen fokus på den enkeltes situation, men når der skal tildeles støtte fokuserer langt de fleste sager på, hvilket af kommunens eksisterende støttetilbud den enkelte skal have (fx bostøtte, samværstilbud mm). Tilbuddene retter sig sjældent direkte mod at støtte samfundsdeltagelse (fx studieopstart, støtte til at blive aktiv i frivillig organisation mm), men snarere mod støtte til at skabe fx tryghed, stabilitet, døgnrytme, bedre husførelse, socialt samvær indenfor rammen af det kommunale støttesystem (ibid). Dermed risikerer den hjælp mennesker med psykiske livsvanskeligheder får at bidrage til den eksklusioncirkel, hvori mennesker bliver marginaliseret og får det værre over tid, frem for at understøtte inklusion og recovery (Dunn, 2002; Social Exclusion Unit, 2004).

Ungdommen er afgørende

Denne udfordring synes særligt aktuel og presserende når det gælder unge mennesker med psykosociale vanskeligheder. Ungdommen afgrænses forskelligt i forskellige studier, afhængigt af studiets fokus og sigte, mens man i aktuel ungdomsforskning definerer ungdom som en livsfase snarere end som en aldersafgrænset periode (Illeris, 2009). Ungdommen defineres her bredt, som en livsfase, der strækker sig fra den sidste del af folkeskolelivet og indtil voksenlivet er indtaget, med uddannelse, arbejde, familie, bolig osv. Den er en vigtig, men også sårbar, overgangsperiode for alle

unge, præget af en række skift og overgange, hvor det at høre til og deltage i ungdomslivets arenaer spiller en afgørende rolle for trivsel og mistrivsel (Anvik et al., 2012; Follesø et al., 2011; Nielsen et al., 2011).

Når det er ekstra vigtigt at sætte fokus på hverdagslivet, netværket og lokalsamfundets fællesskaber i netop ungdommen skyldes det flere ting:

Op mod halvdelen af de mennesker der får en alvorlig psykiatrisk diagnose, får den i ungdomsårene (Jané-Llopis et al., 2008). Det er altså en livsfase, hvor psykosociale vanskeligheder potentielt bliver til diagnoser, med de ofte alvorlige følgevirkninger det er forbundet med. Forskning viser, at en tidlig, vellykket indsats, når mennesker får psykiske sundhedsproblemer, øger chancen for recovery (Harrison, 2001; Hopper et al., 2007). Derfor er ungdommen en livsfase, hvor en målrettet indsats kan forebygge alvorlige, langvarige og ofte ekskluderende forløb for mange mennesker.

Ungdomslivet er en periode med mange overgange, og hvor de sociale arenaer udvider sig og skifter over tid. Man forlader folkeskolen og starter i uddannelse eller arbejde. Man flytter hjemmefra. Man løsriver sig fra forældrene og skaber egne sociale netværk. Disse mange overgange udgør en udfordring for mange unge. Mens de fleste trives og kommer godt igennem ungdomslivets overgange, er der et mindretal som ikke gør, eller som oplever alvorlig mistrivsel på vejen, og som derfor har brug for støtte for at lykkes med at få ordentligt fat på voksenlivet (Follesø et al., 2011; Nielsen et al., 2011; Osgood, 2005; Ottosen, 2012).

Her viser nyere forskning, at netop hverdagslivet og støtte til at fastholde eller genvinde et positivt tilhørsforhold til netværk, arbejde, uddannelse og lokalsamfundets fællesskaber, spiller en afgørende rolle og har stor betydning for de unge (Follesø et al., 2011; Kaplan et al., 2012; Nikolajsen et al., 2011). Der er også noget der tyder på, at netop overgangene udgør en udfordring, hvor de offentlige støttesystemer kan være med til selv at skabe udfordringerne gennem organiseringen af støtten for de

Mange unge er – trods deres skærpede udfordringer i ungdomslivet – ikke så marginaliserede, som de potentielt kan blive, hvis deres livsforløb fører til mere vedholdende psykiske problemer og mere omfattende isolation fra samfundslivet.

mest udsatte, eller hvor unge tabes i overgangen mellem forskellige systemer og livsarenaer (Fisher, 2007; Follesø et al., 2011; Nikolajsen et al., 2011).

Andre studier viser, at der er en klar sammenhæng mellem psykiske helbredsproblemer og en manglende tilknytning til nogle af de vigtige livsarenaer, såsom uddannelse og arbejde, både i ungdommen og sidenhen. Et norsk studie af unge 'socialklienter' viser en sammenhæng mellem hvem der tidligt får brug for offentlig forsørgelse, og hvem der også sidenhen står uden egen forsørgelse, samt at dem, der står udenfor, kæmper med dårligere fysisk og psykisk helbred (Hammer, 2009). På samme måde er der i Danmark påvist en klar sammenhæng mellem psykiske lidelser og eksklusion fra centrale livs-arenaer som uddannelse og arbejde (COWI, 2008; Olesen et al., 2011).

Endelig er ungdommen en livsfase der for mange bærer det håb i sig, at forbindelsen til livet udenfor støttesystemerne endnu ikke er brudt. Selvom mange unge oplever ensomhed er de ofte en del af de samme sociale arenaer, som deres jævnaldrende: uddannelseslivet, foreningslivet, vennekredse mm. Mange unge er med andre ord – trods deres skærpede udfordringer i ungdomslivet – ikke så marginaliserede, som de potentielt kan blive, hvis deres livsforløb fører til mere vedholdende psykiske problemer og mere omfattende isolation fra samfundslivet.

Derfor er det helt centralt for unges videre livsforløb, at det lykkes at skabe en inklusions- og deltagelsesorienteret indsats for unge der møder psykiske vanskeligheder. En indsats, som ikke lukker sig om sig selv, men som tværtimod skabes i et tæt samspil mellem de professionelle støttesystemer og aktører i hverdagslivets arenaer (fx skolen, fritids- og foreningslivet, familien, osv.).

Nødvendigt at kombinere viden fra forskellige områder

Den aktuelle dagsorden er ikke ny, men bygger videre på en række forskellige udviklingsprocesser på flere forskellige fagområder, som dog kun delvist har overlappet og draget nytte af hinandens viden. Et vigtigt mål må derfor være at bringe viden fra forskellige praksis- og vidensområder sammen, så de aktivt kan inspirere hinanden, både når vi søger efter forskningsresultater og når vi i praksis søger at skabe en udvikling, der gør netværk og lokalsamfund til en ressource i arbejdet med inklusion og recovery. Nogle af de vigtige områder for udvikling af en lokalsamfundsbaseret inkluderende praksis, som kan være givtige at kombinere og bygge videre på, er:

De lokalsamfundsbaserede indsatser

Det boligsociale arbejde og arbejdet med kommunale helhedsplaner har over en lang årrække bygget erfaringer med og viden om indsatser, der styrker sammenhængskraft, integration og trivsel i lokalområder (Ejrnæs et al., 1997; Harder et al., 2011; Hornemann Møller et al. 2011). Internationalt

henter arbejdet blandt andet inspiration fra traditionen med Community Work og Community Capacity Building (Ejrnæs et al., 1997; Seebohm et al., 2012). Fokus i de sociale indsatser har typisk være på afgrænsede, udsatte boligområder, og integration af mennesker med anden etnisk baggrund end dansk. Der er dog også skabt erfaringer med inklusion af mennesker med psykosociale vanskeligheder i boligområder (Thomsen et al., 2007).

Civilsamfundsstrategien

Civilsamfundsstrategien blev formuleret af Regeringen i 2010, og var et udtryk for en bevægelse, hvor der bliver tænkt i nye løsningsmuligheder på velfærdsområdet. I tråd med denne tænkning er der udviklet en række erfaringer, som især har fokuseret på samspillet mellem den frivillige, offentlige og, til dels, den private sektor, samt på udvikling af social entreprenørskab og social-økonomiske virksomheder (Hulgård et al., 2009; Lundgaard, 2011; Mandag Morgen, 2011). Erfaringer og viden herfra kan styrke inklusion og deltagelse i samfundets almindelige fællesskaber. Desuden kan der herfra hentes erfaringer med udfordringer og muligheder i samarbejde på tværs af forskellige sektorer og organiseringer.

Ungeindsatsen på arbejdsmarkedsområdet

Denne indsats er blevet intensiveret de senere år, og der er sat fokus på målrettet inklusion af unge i uddannelses- og arbejdslivet. Der er udviklet viden om hvordan arbejdsmarkedsindsatser kan udvikles til at hjælpe unge med psykosociale vanskeligheder videre, og hvordan man kan samarbejde på tværs af jobcentre, UU vejledning og uddannelsesinstitutioner (se fx www.cabi.dk).

Community psykologien

En af de teoretiske skoler, som har bedrevet kombineret forsknings- og udviklingsarbejde, med fokus på udvikling af nye forståelser af udsatte unge, og af arbejdet med at øge deres trivsel og deltagelsesmuligheder. Det har også bidraget med viden om nye veje i det konkrete arbejde med at styrke unges inklusion og deltagelse i samfundslivet (Berliner, 2004).

Forebyggelse og tidlige indsatser med fokus på mental sundhed

I regi af Sundhedsstyrelsen er der de senere år sat fokus på mental sundhedsfremme, som et indsatsområde, der rækker på tværs af forvaltninger, sektorer og målgrupper. Her findes væsentlig viden om hvordan trivsel, deltagelse og mental sundhed hænger sammen, og hvordan man kan samarbejde på tværs, i indsatser med fokus på trivsel for alle, for at styrke individuel mental sundhed og forebygge psykosociale vanskeligheder (Sundhedsstyrelsen, 2012).

Inklusionsudvikling

Inklusion har været et centralt tema på skoleområdet i en årrække, og begynder at vinde indpas i dagtilbud og fritidstilbud. Visionen for inklusionsudviklingen på områder under Ministeriet for Børn og Undervisning er, at alle dagtilbud, skoler og fritidstilbud skaber inkluderende læringsrum, hvor alle børn trives og opnår højt fagligt udbytte gennem aktiv deltagelse i fællesskabet. Der er således udviklet teoretisk såvel som praktisk viden om inklusion på dette område, som dog i vid udstrækning har fokus på inklusion i afgrænsede institutionelle læringsrum (fx klassen), snarere end på deltagelse i samfundsliv og netværk mere bredt set (Brørup Dyssegaard et al., 2013).

Der kan altså være et afgørende potentiale i at bringe aktører og viden sammen på tværs af områder, der ellers ofte er adskilt i en kommunal hverdag. De nævnte områder er nogle af dem, der på hver deres måde har udviklet erfaringer og viden. De udgør vigtige byggeklodser, når man lokalt vil udvide fokus fra individrettede og socialpsykiatriske forankrede indsatser, mod et bredere fokus på hvordan man kan samarbejde med netværk og lokalsamfund om at styrke unges muligheder for at deltage i og være en ressource for de fællesskaber, deres jævnaldrende er en del af – for dermed at få glæde af den store ressource de er, og har potentiale for at være, som voksne. Hvis vi skal omsætte idealerne til bedring af den mentale sundhed gennem inklusion og deltagelse bliver vi derfor nødt til at se ud over enkelte faglige områder, både når vi søger viden og når vi udvikler

praksis, for på den måde at skabe synergi på tværs af forskellige fagområder med beslægtede intentioner om at styrke mulighederne for unge med psykosociale vanskeligheder.

Referencer

- Anvik, C. H. et al. (2012). Ikke slipp meg!: Unge, psykiske helsetilstande, uddannelse og arbejde. Nr. 13/2012, 230.
- Bengtsson, S. et al. (2009). At skabe netværk. Evaluering af 22 socialpsykiatriske projekter i 15m-puljen. SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Berliner, P. (2004). Fællesskaber. En antologi om community psykologi. Frydenlund.
- Borg, M. (2007). The nature of recovery as lived in everyday life: Perspectives of individuals recovering from severe mental health prob. Dissertation, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse.
- Brørup Dyssegaard et al. (2013). Effekt og pædagogisk indsats ved inklusion af børn med særlige behov i grundskolen. Systematisk review. (No. 13). Århus Universitet: Dansk Clearinghouse for uddannelsesforskning.
- COWI. (2008). Analyse af 18-29-årige - med fokus på modtagerne af kontanthjælp, starthjælp eller introduktionsydelse. Beskæftigelsesregion Syddanmark.
- Dunn, S. (2002). Creating Accepting communities. Report of the mind inquiry into social exclusion and mental health problems. MIND.
- Ejrnæs, M. et al. (1997). Socialt miljøarbejde i lokalsamfundet. Hans Reitzel.
- Eplov, L. F. et al. (2008). Fremme af mental sundhed - baggrund, begreber og determinanter. Sundhedsstyrelsen.
- EU (2008). European pact for mental health and wellbeing. EU.
- Fisher, W. H. (2007). Research on community-based mental health services for children and adolescents. (No. Research in Community and Mental Health, Vol 14). Elsevier.

- Follesø, R. et al. (2011). Gi viljen mulighed! Sluttrappport ungdom i svevet 2007-2010. Universitetet i Nordland.
- Granerud, A. (2004). Sosial integrering for mennesker med psykiske problemer: Erfaringer, utfordringer og ønsket støtte. Høgskolen.
- Hammer, T. (2009). Unge socialklienter fra ungdom til voksen alder. (No. 11). NOVA - Norsk Institutt for forskning om opvekst, velferd og aldring.
- Harder, M. et al. (2011). Helhedssyn i socialt arbejde. Akademisk Forlag.
- Harrison, G. et al. (2001). Recovery from psychotic illness: A 15- and 25-year international follow-up study. *The British Journal of Psychiatry*, 178(6), 506-517. doi:10.1192/bjp.178.6.506.
- Hopper, K. et al. (2007). Recovery from schizophrenia : An international perspective: A report from the WHO collaborative project, the international study of schizophrenia. Oxford University Press.
- Hornemann Møller, I., Elm Larsen, J., & Abrahamson, P. (.). (2011). Socialpolitik (3. udgave ed.). Hans Reitzel.
- Hulgård, L. et al. (2009). Socialt entreprenørskab i Danmark - status 2009. Roskilde Universitet. Center for Socialt Entreprenørskab.
- Illeris, K. (2009). Ungdomsliv mellem individualisering og standardisering (1. udgave). Samfundslitteratur.
- Jané-Llopis, E. et al. (2008). Mental health in youth and education. Consensus paper. European Communities.
- Kaplan, K. et al. (2012). Community participation as a predictor of recovery-oriented outcomes among emerging and mature adults with mental illnesses. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 35(3), 219-229.
- KL. (2013). Invester før det sker. Et debatoplæg om fremtidens socialpsykiatri. Kommunernes Landsforening.
- Kommunernes Landsforening (2012). Strategiske pejlemærker for den kommunale socialpsykiatri. KL.
- Lindqvist, R. et al. (2010). Psykiska funktionshinder i samhället : Aktörer, insatser, reformer. Gleerups utbildning.
- Lundgaard, K. (2011). Projekt kommunen og civilsamfundet: En erfaringsopsamling fra 19 kommunale projekter. Socialministeriet.
- Mandag Morgen (2011). Guide til fremtidens velfærdsalliancer. Mandag Morgen.
- Nielsen, J. C. et al. (2011). Når det er svært at være ung i DK - viden og råd om unges trivsel og mistrivsel (1. oplag ed.). CeFU, Center for Ungdomsforskning.
- Nikolajsen, E. et al. (2011). Samtaler med unge - overgange og brobygning. Professionshøjskolen Metropol.
- Olesen, M. S. et al. (2011). Vidensopsamling - eksisterende viden om ledige under 30 år. Marselisborg Praksisvidenscenter.
- Osgood, D. W. (2005). On your own without a net: The transition to adulthood for vulnerable populations. University of Chicago Press.
- Ottosen, M. H. (2012). 15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af for-løbsundersøgelsen af børn født i 1995. (No. 12:30). SFI.
- Regeringen (2010). National civilsamfundsstrategi. Regeringen.
- Rehabiliteringsforum Danmark (2011). In Hjortbak B. R. (Ed.), Udfordringer til rehabilitering i Danmark (1. udg. ÷ 1. oplag ed.). Rehabiliteringsforum Danmark, Marselisborgcentre.
- Roy, A. et al. (2011). Supporting the independence and well-being of adults through a universal service: Diversity, difference and proportionate universalism. *Diversity in Health & Care*, 8 (2), 71-80.
- Seebohm, P. et al. (2012). Bold but balanced: How community development contributes to mental health and inclusion. *Community Development Journal*, Vol. 47 (No. 4), 473 - 490.
- Social Exclusion Unit. (2004). Mental health and social exclusion, Social exclusion unit report . Office of the Deputy Prime Minister.
- Sundhedsstyrelsen (2012). Forebyggelsespakke om mental sundhed. Sundhedsstyrelsen.
- Tew, J. et al. (2011). Social factors and recovery from mental health difficulties: A review of the evidence. *British Journal of Social Work*, (42), 443 - 460.

- Thomsen, O. et al. (2007). Veje til inklusion: Om sindslidende i boligområder (1. udgave ed.). Socialstyrelsen.
- Topor, A. et al. (2011). Not just an individual journey: Social aspects of recovery. *International Journal of Social Psychiatry*, 57 (1), 90-99.
- WHO. (2005). Mental helse deklARATION for Europa 2005-2010. (). København: WHO - Oversat til Dansk af Erik Olsen, ENUSP.

Lauras fortælling

Af Laura og Trine Wulf-Andersen¹

Hjemme

Altså
jeg kunne ikke lide at være derhjemme
jeg sagde til min far at jeg helst ville være hos ham

men jeg turde jo ikke sige det derhjemme
heller ikke til min mor fordi jeg var bange for at såre
hende

Men jeg ved ikke rigtigt om min far kunne mærke...
jeg har aldrig sådan sagt
at min mors mand slog mig så meget

Kommunen

Jeg tror man er mere obs på det
hvis forældrene har været udsat for et eller andet,
de er alkoholikere
eller har et eller andet sølle job
eller et eller andet,
Jeg er jo vokset op i Gentofte
og min mor er laborant
og Klaus er revisor,
der var ikke nogen finger at sætte på noget,
der var penge til det ene og der var penge til det
andet,
det var bare det der glansbillede
Og der tror jeg måske
at kommunerne nemmere ser dem,
hvor forældrene er ude i et eller andet,
hvor forældrene er alkoholikere
eller tidligere stofmisbrugere eller sådan noget,
der følger man mere op på børnene

Naboerne

De ville jo rigtig, rigtig gerne gøre noget
men de vidste bare
at hvis de selv gik ind
og gjorde et eller andet,
sagde det til nogen,
så var der nok ikke nogen
som ville tro på dem

Mine forældre havde jo det der glansbillede
"nej men tingene er fine nok, her går det rigtig godt"...

Og på den anden side vidste de også
at så ville mors mand nægte mig al adgang
til at have deres Anette som veninde,
til hendes familie og alt det der
Det snakkede vi jo om,
det var vi rigtig bange for,
at det så var sådan det ville blive
Det ville jo ikke være godt heller...

Det var blandt andet derfor
at Kim og Johanne beslutter
ikke at gribe ind
Fordi jeg brugte dem rigtig meget
og det var jeg rigtig glad for
Der var de rigtig bange,
for som de siger
"jamen hvad kan vi gøre?"

¹ Dele af Lauras fortælling er tidligere trykt i *Nordiske Udkast* 38, 1/2

Jeg tænkte *"det bliver bare endnu værre hvis de gør noget"*

I stedet for at det var nogle myndigheder der tog over sagde *"nu er det os"*.

Jeg var bange for hvad der ville ske
Det turde jeg altså ikke blande mig i.

Statsamtet

Jeg skulle til sådan en samtale om
hvor man har det bedst
jeg ved ikke om hun er jurist,
det var sådan en dame jeg snakkede med

Så bliver der egentlig bare snakket,
og så bliver det skrevet ned,
og så får ens forældre et brev
Man kan også vælge at sige
"jeg vil ikke have at de får et brev"
men så skal de jo stadigvæk ind til en eller anden
samtale
hvor de får at vide,
hvad der så står i det brev
som hun alligevel har skrevet
idet vi har siddet og snakket.

Jeg fik der til at stå det som min mor helst ville have
at jeg sagde.

Jeg vidste jo ikke rigtigt hvad der ville ske,
jeg vidste bare at de ville gå fuldstændig amok
derhjemme
Sådan kom der ikke nogen konflikt ud af det
på den måde at jeg fik slag for et eller andet som jeg
havde sagt
Så sagde jeg alle de gode ting fra min mor.
at jeg havde alle de der sportsaktiviteter
og havde nogle gode veninder
og et godt nabolag
hvor jeg godt kunne lide at gå i skole
sådan nogle små ting.

Jeg kunne jo bare have sagt
at jeg helst ville bo ved min far
færdig – kort – slut
så havde de vel ikke behøvet at stille en masse dybe
spørgsmål
for at komme tættere ind,
Men det gjorde jeg jo så ikke...

Ja, det er da en kæmpe chance,
så kan man jo bare åbne op hvis det var det man ville,
Men du sidder jo stadigvæk midt i det der møde
og ved at alle mulige andre omkring dig ved at du er
inde til det der møde,
og når du er færdig
så kommer din mor og stiller en masse spørgsmål
"nå gik det godt?"
og min far han vidste jo godt hvilken dato jeg skulle
ind til møde,
og så ventede han bare på at få brev...

Men det er da godt hvis alle andre børn kan,
kan lette deres hjerte
eller turde sige derinde hvad det er de helst vil, men...
nej - jeg ved det ikke,
ja - jeg ved det ikke.
Jeg tror da ikke
at jeg er den eneste der synes
at det har været nogle svære ting at skulle igennem.

Psykiateren

Så bliver jeg sendt til psykiater også,
først er det nogle samtaler både med mor, Klaus og
mig,
og så er det samtaler med mig og Klaus,
og så er det min mor og Klaus,
og mig og min mor,
så er det bare
mig...

Det var både at snakke om sygdomsforløbet
og de ting der sker og rører en

Men jeg syntes det var træls
fordi en psykiater stiller dig spørgsmål
som du skal svare på
Det syntes jeg var træls,
jeg kunne ikke stille ham spørgsmål

Det var egentlig ikke de problemer
det var mere mit sygdomsforløb,
det sygdomsforløb der blev snakket om,
af mor og Klaus og ham,
og mig og Klaus,
og mig og mor og ham.

Der blev ikke sådan snakket om hvad jeg fejlede,
mere det der med
at jeg var utrolig psykotisk
og folk blev meget forskrækkede
og at jeg slet ikke lignede mig selv
og måden jeg reagerede på var slet ikke mig
og jeg ville egentlig ingen af de ting som jeg plejede
at elske,
og jeg sov hele tiden
og ja, jeg lukkede mig selv ude fra alt
jeg så ting der ikke var der,
og hørte ting der ikke var der
og gemte mig og var rigtig bange og...
ja...

Lægen

Vi skal til lægen
og jeg kan ikke huske
han skal tjekke et eller andet
jeg skulle i hvert fald af med mine bukser
og så skulle han tjekke et eller andet.
Både min læge og min mor de står bare...
Så står jeg bare der

Hvordan er billedet?

Min læge står der og er totalt paf,
Min mor står der og er totalt mundlam

Og så siger hun et eller andet i nærheden af
"Nej lille skat, tag du bare dem på igen"...
Og det gør jeg så...

Hvordan ser dine ben ud?

Jamen der er...
det er jo nærmest ét stort sår,
det er ikke engang et lår...
hernede er det ikke så slemt
men her oppe,
det er nærmest ét stort åbent sår...

Jeg siger ikke mere overhovedet
efter jeg nærmest havde skældt ham ud og sagt
"jeg skal ikke af med de bukser!"
og jeg bliver ikke rigtig,
der bliver heller ikke tjekket op på det jeg skal

På en eller anden måde
så går jeg ud derfra,
og så tror jeg min mor snakker med ham
og så kører vi hjem,

Men min mor siger ikke rigtigt noget.
Jeg ved ikke om det var fordi at hun på en måde var
klar over det,
men hun siger i hvert fald ikke noget,
og hun gør heller ikke noget,
så det bliver jeg egentlig bare ved med i et par år

Erhvervsskolen

Det er en rigtig god klasse
hvor vi alle sammen faktisk er dygtige,
hvor niveauet ligger rigtig højt,
vi får rigtig meget ros af lærerne
og de gør rigtig meget for os
Der fandt jeg min hylde,
Der var et sted hvor jeg var god nok,
hvor jeg kunne tingene,
hvor ikke kun jeg
men også resten af teamet
fik ros

Der var også en periode,
sådan omkring efteråret
hvor det begynder at blive mørkt igen
hvor jeg får det rigtig dårligt

Min lærer derude
ringede så hjem
og sagde til min mor at
"ja, Laura havde det ikke helt godt"

Vi havde et møde derude,
hvor hun sagde
*"jeg tror vi lige bliver nødt til at finde ud af,
hvad der er galt"*

Hvor vi så snakker om tingene
og hvor jeg siger
"jamen det er jo fordi det ikke kører"
Det kørte slet ikke derhjemme

Min mor sidder ved siden af og siger
*"Det kører da fint nok, du har det da godt, har du
ikke?"*

Så siger jeg
*"Nej det har jeg faktisk ikke,
jeg vil egentlig rigtig gerne i plejefamilie
– hvis det kan lade sig gøre?"*

Jeg får egentlig åbnet op
fordi jeg har det rigtig godt med den lærer,
Så føler jeg at hun kan hjælpe mig...

Min lærer

Min synsvinkel er
at det er mig der skaber problemerne ud af mig selv,
fordi det er mig der er problemet,
det er mig der er noget galt med,

Men så siger min lærer,
(som jeg havde sidste år,)
hun lavede sådan en lille tegning
hvor hun tegner mig i midten
og så alle de mennesker der er ude omkring,
og så siger hun
"jamen er det ikke dem der skaber noget",
altså sådan at det går ind ad,
hvor det er dem der skaber problemerne for mig,
og det er jeg blevet lidt bedre til at kunne se nogle
gange,
at måske er det med til at gøre det.

Men det er stadigvæk lidt svært
for jeg synes jo stadigvæk at det er mig,
hver gang der er et eller andet
at det er på grund af mig
at tingene opstår...

'Splittet til atomer' – om unges møder med 'systemet'

Videns- og praksisudvikling kan være afgørende for bedre at hjælpe unge med at holde fast i sig selv, i hinanden, i hverdagen og livet.

Af Trine Wulf-Andersen og Lene Larsen, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet

"Da jeg begyndte at søge hjælp i kommunen og komme ind i systemet - altså, der går man ikke bare op til én. En eller anden, som siger; ja, nu ordner vi to det hele, ikke? Altså, sidste gang jeg havde statusmøde, der tror jeg vi var otte eller ni personer... så bliver man sendt videre til den, som så skal tage stilling, om man så skal sendes videre til noget andet, og hver gang skal man fortælle historien forfra og så prøver man det ene, som ikke rigtig virker, så fortæller man historien og så prøver man (...) Altså, hvis ikke jeg var indstillet på det, så tror jeg rimelig hurtigt, at det kom af sig selv, sådan altså... at barriererne lidt sådan blev sænket efter at man alligevel havde... splittet alt til atomer over for en masse mennesker man ikke kendte" (Ung mand).

I denne artikel forsøger vi, på baggrund af en række forskningsprojekter, at skitsere nogle vigtige pointer omkring unge, der oplever vanskeligheder i deres liv. Forskningsprojekterne er overvejende danske projekter, mange nogle vi selv har været del af. Vores ambition i artiklen er, med den brede pensel, at tegne pointer, der går på tværs af projekterne, og samtidig blive tæt på de unges egne formuleringer og perspektiver: Hvad er de unge optagede af i deres liv? Hvad peger de selv på som betydningsfuldt, når de oplever vanskeligheder? Hvordan oplever de mødet med de mennesker og systemer, der kommer til for at hjælpe?

Det indledende citat får lov at sætte rammen, idet det rummer nogle gennemgående udfordringer i

fortællingerne fra unge, der har oplevet at have brug for hjælp: Den snørklede og lange vej til at få hjælp, de mange forskellige instanser og personer, man skal forholde sig til, de utallige gange man skal fortælle sin historie, det stærke fokus på individuelle problemer og individuelle løsninger. Disse elementer fremstår på tværs af forskellige studier som centrale i forhold til, hvordan der kan skabes rum og tilbud, der kan understøtte unge i at definere og tage hånd om egne liv – på måder der (også) er meningsfulde for de unge selv. Artiklens titel låner også fra citatet for at sætte fokus på, at det, der i ét perspektiv er tænkt som et forsøg på at skabe positiv sammenhæng, i et andet perspektiv kan opleves som at blive 'splittet til atomer'.

Formålet med artiklen er derfor at vise hvordan unges perspektiver peger i retning af løsningsstrategier med fokus på kollektive processer, fællesskaber og tilhørsforhold – og dermed en ny orientering for den praksis, der skal understøtte de unge.

Fra sårbare unge til ungdomsliv i svævet

Unge, der står i særligt vanskelige situationer, identificeres og karakteriseres ofte med betegnelser som sårbare unge, udsatte unge, unge i risiko eller unge på kanten af uddannelse og arbejdsmarked. Ofte bliver disse betegnelser brugt på måder, der lokaliserer problemerne hos og i de unge selv

og antyder en statisk tilstand og situation. Ofte er det uklart, hvad begreberne mere konkret forholder sig til.

'Sårbar' er for eksempel et begreb, som i høj grad er præget af hverdagsproglig flertydighed, og som anvendes bredt om ganske forskellige problemer og former for mistrivsel (jf. Nielsen et al. 2010; Askgaard og Gomard, 2013). De unge, der refereres til med fællesbetegnelsen 'sårbare unge', har meget varierede og sammensatte problemstillinger. Nogle af dem har mange udfordringer i deres liv uden at føle sig 'sårbare', nogle føler sig sårbare uden at have de rette eller anerkendte udfordringer (Larsen 2013, Larsen & Villumsen 2012, Nikolaisen 2004, Wulf-Andersen 2010, Wulf-Andersen og Melau 2010). I det omfang sårbarhedsbegrebet er forsøgt systematiseret, er det spændt ud mellem to poler: Sårbarhed kan betegne en skrøbelighed, der overvejende forstås som fysisk og biologisk, eksempelvis diagnoser, der skyldes dysfunktioner i hjernen, eller andre kropsligt orienterede forklaringsmodeller. Eller sårbarhed kan betegne risiko og kompleksitet som moderne samfundsmæssige grundvilkår, som skaber nye udfordringer og andre former for sårbarheder for unge. Nogle unge oplever dette som en lang række af u håndterbare situationer og overgange, der følges med fortvivelse, håbløshed og andre psykosociale problemer (jf. Langager 2007, Kærmølle 2009, Wulf-Andersen et al. 2012). Der findes altså forskellige forståelser af, hvorvidt sårbare unge er nogle særlige unge med bestemte former for mistrivsel, eller om sårbare unge i princippet er unge, som i forskelligt omfang og på forskellig vis, udfordres af nogle bestemte samfundsmæssige vilkår. Ofte er ambitionen, uanset hvilken af de to analyser man arbejder fra, ud fra særlige risikofaktorer at identificere disse unge (helst tidligt) og hjælpe dem med individuelt tilrettelagte støttetiltag.

Vi er inspirerede af en mere situationsorienteret betegnelse: 'ungdom i svævet' (Follesø 2011). For det første peges der ikke her på enkelte unge, men på ungdom og ungdomsliv som en særlig – kollektiv – livsfase eller livssituation. Også her er fokus på en livssituation præget af bevægelse

og usikkerheder med betydning for menneskers identitet, netværk og tilhørsforhold. Men 'svævet' udpeger ikke på forhånd, hvem der lander sikkert, og hvem der slår sig i faldet. Fokus på 'ungdom i svæv' formidler snarere en orientering mod *det almindelige og fælles* i at svæve og på *mulige landingssteder* som centrale: *"Svæv giver andre associationer end risiko og udenforskab... Alle unge er – og må være – i svæv. Noget skal forlades, og svævet kan være bevægelser mellem skoler, vennemiljøer eller mellem barne- og voksenverden. Nogen har imidlertid mere utrygge svæv og mere usikre landingssteder end andre, og har derfor brug for ekstra støtte og hjælp"* (Follesø 2011:146, egen oversættelse).

Vi ser et behov for begrebsligt at orientere os mod ungdom og ungdomsliv 'i svævet', fremfor primært at fokusere på sårbare unge, som individer, der kan identificeres. Måden hvorpå vi begrebsætter og tænker om en problemstilling, har betydning for hvad svaret på den bliver, og hvad vi mener, der må gøres. Hele vores hjælpesystem er organiseret med henblik på den enkeltes rettigheder og pligter, og derfor forvandles et menneske med behov for hjælp ofte til en klient eller en 'sag' (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Denne tænkning i individer er en central grundsten i velfærdssamfundet. Individuelle rettigheder og individuelt afstemte forløb har gode og vigtige elementer. Men vrangsidens af denne orientering er, at systemet ved for lidt om og er ringe rustet til at understøtte landingssteder, såsom fællesskaber og tilhørsforhold, og dermed får vanskeligt ved at koble til de orienteringer, der er meningsfulde for de unge.

Unge fokus: At være med og høre til

De unge, vi møder og læser om i vores forskningsarbejde, har, ligesom andre unge, meget forskellige historier. Nogle har erfaring med (psykiske) vanskeligheder, nogle med misbrug, nogle med at have sociale problemer i forhold til familie eller venner (eksempelvis mobning), andre med at have faglige vanskeligheder i skolen. Nogle er engageret i frivilligt socialt arbejde, nogle har et stærkt socialt netværk, nogle er dygtige sportsudøvere, nogle klarer sig godt i skolen. Forskellige vanske-

De unge er ofte mere optaget af, hvor og hvordan de kan komme til at være med, at høre til og få øje på positive livsmuligheder.

ligheder og muligheder som de unge forholder sig til på forskellige måder, og som kalder på forskellige indsatser.

På tværs af forskellige projekters målgrupper ser vi, at unge ikke først og fremmest er optaget af, hvad problemet er og hvad der kan gøres ved det. De unge er ofte mere optaget af, hvor og hvordan de kan komme til at være med, at høre til og få øje på positive livsmuligheder. Unges muligheder for at deltage i almindelige sociale sammenhænge kan være udfordret af mange forskellige ting. Og forskellige udfordringer i livet opleves som mere eller mindre betydningsfulde, afhængigt af deres betydning for deltagelse og tilhørsforhold. For eksempel fortæller en ung kvinde om psykiske vanskeligheder og stigma i forhold til deltagelsesmuligheder: *"Jeg har ikke så mange venner, og det hænger en del sammen med min psykiske sygdom. Jeg har tendens til at mure mig inde, der er store tabuer omkring det... Der er måske nok tilbud til psykisk syge, men dem i alderen fra 20'erne til midten af 40'erne møder du ikke der, for de tør ikke komme. De tør ikke abonnere på Sind, fordi posten så kan se det..."*

Mens en anden ung kvinde taler om økonomiske forhold som betydningsfulde for deltagelse: *"Det er så let at ende i ufrivillig isolering, hvis man ikke har en anstændig indkomst. Du bliver nødt til at sige nej til en masse ting. Man har for eksempel ikke råd til at tage med på café eller i biografen med dine venner, og det gør det bare endnu værre"*.

Unges billeder af, hvilke mulige fremtidige liv, der findes for dem, er også præget af orienteringen mod tilhørsfølelse. Centrale valg og fravalg, i forhold til for eksempel uddannelse og arbejde handler i unges perspektiv ikke nødvendigvis eller udelukkende om beskæftigelses- eller forsørgelsesmuligheder, men også i høj grad om de muligheder for at høre til og være nogen, som de kan (eller ikke kan) få øje på. En ung kvinde fortæller i et af vores projekter om en skolegang med mobning, hvor hun har følt sig overset af både de andre elever og af lærerne. Hun siger dernæst om sit senere uddannelsesvalg: *"Altså først og fremmest der tænkte jeg, at jeg skulle være gartner, og det var simpelthen fordi, jeg tænkte bare, at jeg ikke duede til noget. Jeg duede ikke socialt, og så havde jeg bare tænkt, at jeg bare skal gå mellem nogle buske for mig selv... altså jeg har meget lidt selvværd..."*

Følelsen af 'ikke at du socialt' fører til en uddannelse, som (i hvert fald i pigens forestilling) ikke kræver sociale kompetencer. Med omvendt fortegn siger en ung mand om den produktionsskole, han går på, at *"det er noget værre lort, men det er en god skole"*, som udtryk for, at selvom skolens aktiviteter ikke siger ham ret meget, føler han, at han hører til på skolen og indgår i nogle, for ham, meningsfulde fællesskaber.

At 'have venner' og 'være med' i sociale fællesskaber, ikke kun i forhold til et aktuelt ungdomsliv, men også for eksempel i forhold til et fremtidigt uddannelses- og arbejdsliv, er afgørende vigtigt for de unge. Vores pointe her er ikke, at hvis det er en god skole, som kan skabe tilhørsforhold, så er faglige interesser eller evner ligegyldige. For nogle unge er faglige interesser netop indgangen til sociale fællesskaber. Vores pointe er snarere, at det ofte er selve tilhørsforholdet, der er det centrale orienteringspunkt for de unge, og at nogle unge har brug for hjælp til at finde vej til at indgå i fællesskaber.

Samtidig peger de unges udsagn på, at det ikke er tilstrækkeligt at finde eller etablere steder, hvor unge kan holde til og lede dem derhen. Sociale fællesskaber er ikke nødvendigvis harmoniske og

inkluderende. Mange sociale fællesskaber er præget af normer og forestillinger, som ekskluderer, stigmatiserer og gør det vanskeligt for nogle unge at føle at de hører til – selv når de deltager eller er fysisk til stede. Vi hører mange unge fortælle om mobning. Vi hører om unges oplevelser af, at psykiske vanskeligheder fortsat er forbundet med tabu og stigma, og at dette giver sig udslag i isolation og ensomhedsfølelse. Og vi hører mange unge fortælle om, hvor vanskeligt det er at blive anerkendt for det man kan, den styrke og de ressourcer man har, hvis man (også) har psykiske vanskeligheder eller sociale problemer. Her er der brug for også at arbejde direkte med fællesskaberne og deres kulturer for opmærksomhed, konflikt-håndtering, inklusion og eksklusion.

Helheds- og sammenhængsorientering i indsatserne

Hvis vi retter blikket mod hjælpesystemet i bred forstand, så har der de senere år været iværksat mange gode og spændende initiativer til udvikling og forankring af mere koordinerede og helhedsorienterede indsatser. Der ansættes eksempelvis tovholdere for at styrke sammenhængskraften i de enkelte forløb, eller forskellige fagpersoner omkring et ungt menneske samles i tværprofessionelle mødefora. Der er tilsyneladende bred enighed om, at fokus på den unge, helhedsorientering og samarbejde på tværs af professions- og sektorgrænser er rigtige veje at gå ad. Det tværgående samarbejde sker både for at kunne udnytte forskellige faggruppers faglige og professionelle ekspertise bedst muligt og for at imødekomme unges behov for sammenhæng. Nogle steder fungerer dette rigtig godt.

Samtidig er der også udbredte erfaringer blandt professionelle med, at det ikke er så enkelt at arbejde på tværs af fag- og forvaltningsområder, som alle er stramt tilrettelagt i deres egne institutionelle logikker og organiseringer af tid, arbejdssteder og arbejdsformer. Det kan være vanskeligt at mødes. Dels forstået helt konkret som at finde et tidspunkt, hvor alle kan komme til stede. Dels forstået mere abstrakt som at etablere fælles rum,

hvor forskellige forståelser af og sprog for, hvad der er på spil i unges liv, og hvad der kan gøres for at understøtte unges positive livsmuligheder, kan få plads og være i konstruktiv dialog. Endelig formulerer flere praktikere også, at lovgivning og forvaltningsøkonomi i sidste ende ofte er barrierer for tværgående og især mere kollektive indsatsformer, da støtte formelt må tildeles netop med begrundelse i paragraffer, der forholder sig til specifikke individer og specifikke forvaltningsområder.

Vender vi tilbage til, hvad unge fortæller, så har mange oplevelsen af at have så mange forskellige fagpersoner på banen, at det i sig selv udgør et pres at holde rede i aftalerne og bearbejde de mange engagerede professionelles forskellige holdninger til, hvad der er det rette at gøre. Selv når det tværprofessionelle samarbejde set fra de professionelles perspektiv lykkes, bidrager det ikke nødvendigvis med klarhed og mening for den unge 'i centrum'.

Tværtimod er *uoverskuelighed* og *indforståethed* nøgleord, når unge på tværs af studier beskriver deres møder med forskellige institutioner og instanser. Unge kan opleve både skolen, psykiatrien, uddannelsesvejledningen eller andre kommunale støttesystemer som indforståede og vanskelige at navigere i – som systemer hvor der ikke findes nogen 'grønne og blå streger i gulvet', som man kan følge. Unge i vores projekter fortæller, at det er svært at finde ud af, hvordan de skal orientere sig og finde ud af, hvor de skal henvende sig, hvis de har brug for hjælp. Dette betyder nogle gange, at unge oplever at blive afvist, fordi de har henvendt sig 'det forkerte sted med det forkerte problem'. Eller, som nævnt, at så mange forskellige hjælpere er involveret, at det forekommer umuligt at holde rede i.

Flere unge har svært ved at finde frem til, forstå og finde mening i de regler og kriterier, der ligger til grund for, om man kan få hjælp. I tilfælde hvor en ung ikke (kan) tildeles støtte før en egentlig diagnose foreligger (selv om vedkommendes funktionsnedsættelse er åbenlys), opleves situationen i ventetiden som værende meget problematisk. Når

en langvarig udredningsproces endelig udmøntes i støttetilbud, som sætter den unge i stand til at starte uddannelse, så forekommer det frustrerende, hvis sagen må behandles forfra i forbindelse med flytning til et uddannelsessted i en anden kommune. Sådanne oplevelser medfører i mange tilfælde, at den specifikke professionelle eller det mere abstrakte 'kommunen', forekommer de unge at være modstandere snarere end medspillere.

Hertil kommer, at institutionelle logikker i støtens organisering ofte betyder *brud på relationer* til kontaktperson, psykolog eller andre, netop i de vanskelige overgange eller svæv, hvor unge oplever behov for gennemgående figurer at følges med: fra en uddannelse til en anden, ved flytning fra en kommune til en anden, fra barn til voksen ved 18-årsgrænsen, eller omkring udskrivning fra indlæggelser. Her er det netop vigtigt, at man *"ikke bliver skiftet ud eller ikke skifter sagsbehandler fordi mit cpr-nummer har skiftet kolonne"*, som en ung kvinde udtrykker det. I mange andre sammenhænge er personlige relationer ikke entydigt koblet til fysisk tilholdssted eller alder. Vi bliver eksempelvis ved med at være forældre og sparringspartnere for vores børn, selvom de flytter hjemmefra. Men for unge, der har mødt betydningsfulde voksne i støttetilbud eller institutioner, kommer muligheden for at opbygge og bevare disse relationer til at følge institutionelle og forvaltningsmæssige grænsedragninger. En ung kvinde fortæller om sin fraflytning fra et botilbud: *"Kontakten til pædagogerne døde, da jeg flyttede. Det forstod jeg ikke, jeg følte, de havde løjet, når de krammede mig og jeg græd ved deres skulder. Døren lukkede i og så var det slut – det var hårdt at komme over. Nu hvor jeg selv er uddannet som pædagog kan jeg bedre forstå det – men det var hårdt, når jeg mødte dem, at de hilste halvhjertet, og jeg ville give knus..."*.

De brud på relationer til pædagogisk personale, og ofte også til andre unge, der sker som følge af organisationsstrukturer og 'skift mellem kolonner', kommer for unge, der i forvejen har oplevet mange brud og svigt i deres liv, til at reproducere mønstre af usikre og diskontinuerte relationer.

Man kan naturligvis hævde, at bestemte måder at arbejde professionelt på kan være gode og vigtige, også selv om unge ikke kan få øje på det. Det kan kræve tid for et ungt menneske, som ikke har samme (slags) erfaring som de professionelle, at gribe og 'bruge' noget, der umiddelbart forekom sært, svært eller meningsløst, så det på længere sigt fik en positiv betydning. Det ser vi også udtrykt af de unge - en ung mand fortæller eksempelvis: *"Altså, det første par år fik jeg, tror jeg ikke at jeg fik noget positivt ud af det. Der er så senere hen nogle ting, jeg har kunnet bruge af dem jeg har fået lært, og alt dét der er blevet banket ind i hovedet på én, ikke? Der er mange af de ting jeg kan bruge nu"*.

Imidlertid ser vi klare tilkendegivelser fra de unge på, at de svar og løsninger (og tilhørende underforståede spørgsmål og problemforståelser), som 'dem på kommunen' bærer frem under overskriften helhed og sammenhæng i indsatserne, ikke nødvendigvis og umiddelbart kobler til de spørgsmål om overskuelighed og om at høre til, som de unge er optaget af. Vi ser, at der er grund til at overveje, hvordan indsatsers og arbejdsformers tilknytning til særlige professionsforståelser og -traditioner henholdsvis politiske og lovgivningsmæssige reguleringer nogle gange modarbejder samarbejdet med de unge, og til at gentænke dele af praksis så dette samarbejde får bedre vilkår.

De unges pointer

Når forskellige unge fortæller om deres møder med forskellige indsatser og tilbud om støtte, udpeger de samtidig vigtige elementer i, hvordan man kan arbejde med at etablere rum og arbejde på måder, der har bedre potentiale for at bygge bro til de unges orienteringer. Dem vil vi forsøge at skitsere her.

Unge skal inviteres til at være med til at sætte rummet og dagsordenen

Unge oplever ofte, at de ikke er med til at definere, hvilken støtte de har brug for, hvor og hvordan møder holdes, hvad der skal på dagsordenen osv. Mange oplever at blive 'indkaldt' til møder, som foregår i et rum, der er domineret af de professi-

onelle. Lokalet er ofte den professionelle hjemmehavn, der forekommer unge fremmed og magtfuld. Ofte er de professionelle i overtal. Ofte er de temaer, der kan drøftes, defineret af den professionelle og afgrænset af dennes fagområde. Og ofte er der en meget stram tidsramme om møderne, hvor samtalen umiddelbart slutter, når 'den kolde time er overstået'.

Flere unge efterspørger at blive mødt, der hvor de føler sig godt tilpas – en siger for eksempel: "Til et møde hvor man skal sidde og åbne sig om sit liv til en fremmed er det måske meget rart at være et sted hvor der er rart og hvor man føler sig tryk. Det er lettere at holde fokus hvis man er et sted man kender, fordi man ved hvor tingene står og der ikke er noget der er fremmed".

Men andre unge vil hellere mødes 'på kommunen', på skolen eller på neutral grund fremfor derhjemme.

Det centrale er at skabe plads til inddragelse og reel, åben dialog med unge om, hvor det i hvert tilfælde er bedst at mødes, hvad det er vigtigt at tale om og understøtte, og hvordan et godt forløb kan tilrettelægges.

Tillid er en gensidig relation

Tillid er en af det sociale arbejdes hjørneste og omdrejningspunkter, og samtidig et aspekt som de unge lægger stor vægt på, og som er nødvendig for den inddragelse, vi beskriver ovenfor. Men den tillid, unge møder 'på kommunen' er ofte en tillid, der afhænger af, at den ene part (den unge) er villig til at lægge sin skæbne i hænderne på den anden (den/de professionelle) (jf. Mik-Meyer 2003). Mange unge oplever at blive afkrævet tillid til den/de professionelle, men selv blive mødt med mistillid, kontrol og mangel på tro på, at de kan 'blive til noget'. Set fra unges perspektiver er der behov for at etablere mere gensidige tillidsforhold, som ikke alene handler om at blive tryk ved og kendt med hinanden. Ofte taler unge om tillid i forhold til om de mærker at nogen på denne måde 'tror på dem', ser at der er fremtidsmuligheder for dem.

At blive mødt af en forstående og samtidig tålmodigt, vedholdende voksen er centralt for en ung pige, hvis problemer med stoffer blandt andet betød, at hun havde alt for meget fravær fra sin ungdomsuddannelse. Hun fortæller: "Han (en lærer, red.) tog en snak med mig, og han gav mig rigtig mange chancer. Det var mange møder, som jeg skulle være kommet til, hvor at det var ligesom at han bare: 'OK nu skal du møde op, og du skal op og sidde og forklare, hvorfor du ikke er kommet i skole'. Der steg jeg af igen. Så sagde jeg: 'Narj... og så blev jeg væk – hvor forfærdeligt det end var. Men så til sidst så: 'Ok nu kommer jeg derop'. Og så fik vi en rigtig lang snak".

De mange chancer kombineret med at holde fast på at 'det kan lykkes, lad os tale sammen', blev vendepunktet, der får denne unge pige til at møde op og vende tilbage til sit uddannelsesprojekt. Og en ung mand fortæller om sin kontaktperson: "Han ville jo ikke lade mig give op... han holdt mig ved det. Jeg fik det gjort færdigt".

Men desværre oplever mange unge, at de bliver mødt med mistillid i forhold til de løsningsforslag, de selv bringer op eller ved om deres liv. En ung mand siger: "Nogle gange føler man at man ikke bliver hørt, og at det er forkert det man siger. Og så ved jeg godt at det kan være forkert det man siger, men det burde de kunne se ud over og så se følelserne bag det".

Og på samme måde bliver mange unge mødt med skepsis, når de fortæller om deres planer og håb for fremtiden. En ung kvinde fortæller eksempelvis: "Jeg har kæmpet virkelig meget for at få lov til at få denne her uddannelse. De har sagt direkte til mig, at de ikke tror på, at jeg bliver sygeplejerske".

Unge, der mødes af disse former for mistillid, fortæller om motivationstab og usikkerhed, der koster dyrt i deres proces med at tage hånd om deres liv og fremtid. Det er centralt at praksis er præget af gensidig tillid og formidler en tro på, både at det de unge ved om og håber for deres eget liv er relevant, og at 'det kan lykkes' for de unge.

Unge vil gerne være og støttes der hvor livet leves

Unge giver udtryk for at støttetilbud ofte i organisation og fokus vender sig indad og trækker de unge ud af almindelige hverdagssammenhænge, snarere end at forankre dem her. Dette sker både rent geografisk når man 'skal til psykolog i en anden by', når man møder støtten 'inde på kommunen', 'på psykiatrisk afdeling' eller gennem tematisk og gruppedynamisk afgrænsning som her i 'ADHD-gruppen': *"Pludselig blev alt hængt op på min ADHD. Det forklarer hvorfor jeg gør ting som jeg gør. Og alle dem jeg møder og bliver sat i gruppe med har også ADHD. Måske kunne det være meget sundt også bare at snakke med nogle andre unge, med nogle andre problemer – så man kunne se at det måske ikke er alt der handler om ADHD men bare om almindelige problemer og ting for unge"*.

Mange unge fortæller positivt om indsatser, der 'holder en fast i hverdagen' eller 'på plads i livet', som nogle unge formulerer det. En ung kvinde fortæller om sin kontaktperson: *"Man mødtes med hende en gang om ugen – man kunne også mødes oftere. Og hun holdt én rigtig godt fast i hverdagen: hvad man skulle foretage sig og hvordan og hvorledes. Man mødes på cafeer og drikker kaffer og hygger sig og... hun bliver sådan ligesom en professionel moster, ikke? Det er under trygge forhold, og hun dømmes ikke en, og man har lyst til at sige eller fortælle, hvis det er det, og så giver hun noget respons og... roser én helt vildt meget og sådan, og fastholder én i at 'jamen det går godt' og... 'nej, men fuck det, at du ikke fik læst noget - nu læser du bare lidt og så tager du bare eksamen, hvis du kan overskue det'. Det var også hende der sørgede for, altså, vi diskuterede, hvad vi skulle gøre, du ved, med behandling og... sådan hjælp mig med praktiske ting og sager, som ellers kunne være uoverskuelige, fordi jeg var deprimeret"*.

Unge har mange forslag til, hvordan man kan hjælpe med at 'holde fast i hverdagen'. Det kan ske ved at gøre noget sammen - gå eller køre en tur, spise sammen, ordne praktiske gøremål eller bare være til stede i en hverdagsarena - mens man taler sammen. Ved at arbejde med samværs- og samtaleformer, der udgør og understøtter 'almindeligt hverdagsliv' og 'livsmuligheder' snarere end 'professionel terapi'. Eller ved at mødes i fysiske

rammer, 'hvor der er hyggeligt og ingen skranker'. Og særligt ved at have udblik til det netværk, der er omkring unge, og som den professionelle hjælp nogle gange kommer i vejen for. En ung kvinde maler det skarpt op: *"Du har valget mellem at blive hjulpet og være alene eller at have det dårligt og have dine venner"*.

De personer, der i det daglige er omkring unge, har et stort potentiale for at understøtte deres proces. En ung kvinde siger: *"Jeg tror, det er rigtig godt med pårørendeundervisning - at de får at vide, at det ikke er deres skyld. At de får en forståelse af, hvad det er, man går igennem, en forståelse af medicinen, at de bliver involveret i den verden, at de bliver en del af behandlingen. At de ved, hvad de kan gøre for at lette min verden"*.

Her er forældre nævnt, men andre unge nævner kæresten, venner eller venners forældre, søskende, bedsteforældre, arbejdskolleger eller naboer som vigtige personer, som lægger op til at tænke pårørendebegrebet bredere. De unges kommentarer lægger således op til et mere undersøgende arbejde, hvor man i åben, anerkendende dialog med unge kan få øje på ressourcepersoner, også på overraskende steder, og således på forskellige muligheder for 'hvad vi skal gøre' og 'hvem vi skal involvere'. Det lægger op til en praksis, som i høj grad er orienteret mod hvad der foregår i forholdet mellem unge og forskellige personer, grupper, institutioner og organisationer i lokalsamfundet. Og det lægger op til potentielt at involvere alle disse typer af parter i at definere, udvikle og bære løsninger i gennem.

Det centrale er at bidrage til at unge kan holde sig 'fast i hverdagen' eller 'på plads i livet'. Det er afgørende at arbejde i og med god forbindelse til almindelige hverdagsarenaer og i højere grad at involvere og aktivere ressourcer, der allerede er omkring de unge.

Fra 'atomer' til at holde 'fast i hverdagen'

I det ovenstående har vi forsøgt at flytte blikket fra, hvordan professionelle og andre betegner unge og deres problemer til, hvad unge selv peger

på som betydningsfuldt. Det vi derved får øje for er, at unge først og fremmest fortæller om deres oplevelser af og følelser omkring at være forvirret, at være udenfor, at være stigmatiseret og at føle sig ensom, mens hjælpesystemerne som oftest forholder sig til unges *adfærd* i termer af uro, sygdom, misbrug eller fravær. To forskellige perspektiver, som ikke altid bringes i konstruktiv dialog.

Vi har talt for at flytte det teoretiske blik og perspektiv fra at tale om udsatte og sårbare unge til at tale om 'ungdom i svævet' - for at åbne et mere dynamisk, situeret og fællesskabsorienteret perspektiv. Dette begreb kan bidrage til at styre blikket mod det, som unge fremhæver som det allervigtigste: at føle tilhør og at indgå i kollektive sammenhænge. Unges udsagn udpeger et behov for at tænke i retning af andre løsningsstrategier med fokus på kollektive processer, fællesskaber og tilhørsforhold. Og kalder således på en ny orientering for den praksis, der skal understøtte unge, når de oplever vanskeligheder.

Det kræver diskussion, gentænkning og udvidelse af videns- og begrebsgrundlaget for praksis, hvis man skal skifte fokus. Hvis man skal tænke om, inddrage og arbejde sammen med de unge på nye måder. Hvis man skal involvere sig med parter, man ikke før har arbejdet sammen med. Hvis man skal arbejde med fællesskaber og ikke først og fremmest individer. Hvis man skal gøre en meget (be)handlingsorienteret praksis mere undersøgende og læringsorienteret i sin tilgang. Vi tror, at en sådan videns- og praksisudvikling, med bidrag fra forskning, praksis, unge og lokalsamfund i bredeste forstand, vil være afgørende for bedre at hjælpe ikke bare unge i vanskeligheder, men en hel ungdom i svævet med at holde fast i sig selv, i hinanden, i hverdagen og livet.

Referencer

- Askgaard, Line og Gomard, Tine (red) (2013): Tema: Sårbare unge. Social Politik, Tidsskrift for Socialpolitisk forening, nr. 2, 2013.
- Follesø, Reidun (red) (2011): Gi viljen mulighed! Sluttrapport, Ungdom i Svevet 2007-2010. Universitetet i Nordland.
- Järvinen, Margaretha & Nana Mik-Meyer (2003): At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde, Hans Reitzels Forlag.
- Kærmølle, Christian Jens (2009): Unge med psykosociale problemer, Dansk Pædagogisk Tidsskrift, nr. 4
- Langager, Søren (2007): Psykisk sårbare unge i individualiseringens tidsalder, Ungdomsliv og fritid. Unge med sindslidelse. Socialt Udviklingscenter.
- Larsen, Lene (2013): Uddannelseskrav og (køns) sårbare identiteter? Under publicering
- Larsen, Lene & Søgaard Villumsen, Tina (2012): Unge, uddannelse og sårbarheder, Randers Social- og sundhedsskole og Roskilde Universitet.
- Nielsen, Jens Christian et al. (red) (2010): Den svære ungdom – 10 eksperter om unges trivsel og mistrivsel, Hans Reitzels Forlag.
- Nikolaisen, Edith (2004): Ungdom eller sindslidelse? Interviews med 20 unge med psykisk lidelse. Center for Forskning i Socialt Arbejde for Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Wulf-Andersen, Trine (2010): Hverdagslivet efter ophold i en støttebolig. REBUSprojektet, Roskilde Universitet.
- Wulf-Andersen, Trine et al. (2012): Unge, uddannelse og ungdomsliv i sjællandske udkantssområder, Roskilde Universitet.
- Wulf-Andersen, Trine & Melau, Marianne (2010): Ungegrupper i forskningsprocessen. Roskilde Universitet og Psykiatrisk Center Bispebjerg.

Det gør en forskel – om betydningsfulde faktorer i social inklusion

Denne artikel samler viden om de betydningsfulde faktorer og elementer i en indsats, hvor målet er at understøtte unges psykiske trivsel og bedring gennem deltagelse i og tilhørsforhold til sociale fællesskaber.

Af Agnete Neidel og Connie Cramer Jensen, faglige konsulenter, Socialstyrelsen

Artiklen sætter fokus på viden om hvordan trivsel og bedring kan understøttes ved at samarbejde med og styrke lokalsamfundets almene fællesskaber og deres 'bæreevne'. Artiklen udpeger nogle centrale virksomme elementer på baggrund af international forskningslitteratur på området:

1. Inddrag dem det handler om: involvering af unges ekspertise gør en forskel
2. Skab social bæredygtighed sammen: sociale netværk og lokale partnerskaber som omdrejningspunkt
3. Styrk den enkeltes netværk: støttende og gensidige relationer gør en forskel

Om udvælgelse af forskning til artiklen

Der er lavet en bred søgning efter forskning om inklusion, deltagelse, mental sundhed og unge, dels i udvalgte forskningsdatabaser, dels gennem søgninger på udvalgte, vidensformidlende hjemmesider i Danmark og Norden. Desuden har vi udvalgt yderligere litteratur på baggrund af centrale publikationers litteraturlister.

Forskning med fokus på individuelle interventioner er fravalgt, og der er i stedet sat fokus på studier af indsatser med netværk, fællesskaber og lokalsamfund i fokus. Noget af den forskning, artiklen er bygget på, har haft en bredere målgruppe, end den der er fokus på her. Noget har fokus på unge i udsatte positioner, eller unge med funktionsnedsættelser bredt set, og deres overgang til voksenlivet.

Andre studier har fokus på inklusion og deltagelse for alle med mentale helbredsproblemer, uden særligt fokus på unge. Vi har dog alene medtaget studier, hvor vi har vurderet at unge med psykosociale vanskeligheder var en del af målgruppen, og hvor vi har vurderet at resultaterne var relevante for deres inklusions- og deltagelsesmuligheder.

4. Understøt deltagelse: positive roller og deltagelse i interessefællesskaber gør en forskel
5. Vær brobygger og netværker: støtte til at få adgang og få fat gør en forskel
6. Koordinator på tværs af livsovergange: fokus på livet frem for organisationen gør en forskel

1. Inddrag dem det handler om

En af de helt centrale og afgørende faktorer for at inklusion i lokalsamfundet lykkes, er inddragelse af dem det handler om. Det gælder først og fremmest de unge, som oplever udfordringerne på egen krop. Forskning i indsatser, der understøtter en vellykket overgang til voksenlivet for unge med psykosociale vanskeligheder peger på, at aktiv involvering af de unge, og inddragelse af deres egne erfaringer og perspektiver er afgørende for succes (Follesø et al., 2011; Wattar et al., 2010). Når det lykkes, giver det adgang til unik viden om unges oplevelser af tilhørsforhold, deltagelse og indflydelse i det lokalsamfund, hvor de lever. En viden, som kan være afsæt for dialog med lokale aktører med henblik på at finde bedre måder at varetage unges interesser og ønsker, i samarbejde med civilsamfund og offentlige systemer (Follesø et al., 2011). Desuden kan deltagelsen i sig selv fremme en positiv proces mod bedring, inklusion og deltagelse (Berliner et al., 2010; Follesø et al., 2011).

Tilsvarende resultater findes i undersøgelser med en bredere målgruppe, som blandt andet viser at inddragelse og involvering øger ejerskabet, og potentielt udgør et springbræt til yderligere deltagelse i samfundslivet (Attree et al., 2011; Seebohm et al., 2008). Der findes også viden om hvad der sker, hvis inddragelsen ikke lykkes, eller ikke er et centralt redskab. Det har blandt andet Attree m.fl. forsket i, og deres resultater viser, at manglende, sporadisk eller mangelfuld involvering fører til oplevelser af skuffelse og 'deltagelses-træthed'. Når fokus er på netværk og lokalsamfund er det dog ikke tilstrækkeligt at inddrage de unge selv. Der er også brug for at inddrage de aktører, som kan og skal spille en positiv rolle i de unges liv og bedring, og som kan få glæde af den sammenhængskraft og trivsel, der kan komme ud af en

Inddrag dem det handler om – et eksempel

Forsknings- og udviklingsprojektet 'Ungdom i Svevet' blev gennemført i 2007-2010, i samarbejde mellem blandt andet universitet i Nordland og 9 kommuner i Nordnorge. Det havde til formål at kortlægge, afprøve, dokumentere og formidle viden om virksomme måder, metoder og samarbejdsformer i forhold til unge, der oplever problemer i skolen, arbejdet, familien, økonomi og relationer til jævnaldrende.

Projektet inddrog systematisk de unge selv, i udvikling af tilbud, i forskningsarbejdet og i dialogen med de berørte lokalsamfund, hvor de holdt oplæg og var i dialog med lokalsamfundets nøgleaktører. Dette betød at de unges perspektiver og erfaringer fik en central plads, og flere kommuner har fastholdt ungeinddragende aktiviteter efter projektets ophør.

Læs mere i Follesø, 2011

fælles indsats. Det gælder både unges netværk, borgerne i lokalsamfundet og nøgleaktører som spiller, eller kan spille, en rolle de unges liv og bedringsproces – fx fra foreningslivet, uddannelsesinstitutionerne, kulturlivet mm. Forskning peger på, at inddragelse af netværk og lokalsamfundets aktører potentielt kan være med til at styrke sammenhængskraft, bygge relationer på tværs af eksisterende skel, skabe flere og mere rummelige aktiviteter og åbne for at unge der kæmper med psykosociale vanskeligheder kan blive en ressource i lokalsamfundet (Berliner et al., 2010; Follesø et al., 2011; Seebohm et al., 2008).

Inddragelse af de unge selv, og af relevante aktører i lokalsamfundet, er dog en udfordring, som kalder på, at der bliver set nærmere på, hvad

forskningen siger om *hvordan* man kan lykkes med at skabe frugtbar inddragelse og samarbejde på tværs.

2. Skab social bæredygtighed sammen

En af de centrale pointer i forskningslitteraturen på dette område er, at for at understøtte inklusion og deltagelse i det almindelige samfundsliv, må man udvide perspektivet i indsatserne fra individet til også at inddrage og omfatte lokalsamfundet og de aktører og sociale netværk det er vævet af (Seebohm et al., 2012; Wynn et al., 2006). Dette kan også formuleres som et fokus på styrkelse af den sociale bæredygtighed i samfundet (Mandag Morgen, 2013). I forhold til indsatser for unge med psykosociale vanskeligheder ser denne bevægelse ud til at rumme fire væsentlige elementer: at skabe fælles viden om lokalsamfundets sociale netværk, at skabe gode rammer for at mødes på tværs af aktører, at indgå forpligtigende partnerskaber samt at påtage sig den løbende opgave det er, at gøre lokalsamfundets sociale netværk til en ressource i inklusionsarbejdet.

Fælles viden om lokalsamfundets sociale netværk

Forskning i koblingen mellem lokalsamfundsbaserede og socialpsykiatriske indsatser¹ viser at mental sundhed hos individer og samfund er gensidigt forbundet (Seebohm et al., 2008). En væsentlig pointe i denne forskning er, at vil man skabe en lokalsamfundsbaseret indsats må man først have, eller skabe viden om, lokalsamfundets eksisterende sociale sammenhænge. Lokalsamfund er her ikke forstået som en på forhånd geografisk afgrænset enhed, men snarere som en bevægelig enhed af mennesker der er forbundet gennem skiftende, delvist forbundne sociale netværk i et

område. For at forstå et lokalsamfund må man derfor forstå de sociale netværk det udgøres af, de forbindelser der er imellem dem, og de forbindelser, der ikke er. Det handler altså om at få øje på den lokale forbundenhed, og de netværk og steder hvorigennem mennesker møder hinanden, kender hinanden, påvirker hinanden og udgør potentielle veje for deltagelse og inklusion (Rowson et al., 2010).

Her kan *sociale netværksanalyser* være en brugbar metode. Netværksanalyser er systematiske kortlægninger af de sociale relationer og sociale netværk i et givent lokalområde. De skabes ved at samle viden om mange enkeltpersoners og organisationers sociale netværk, og forbinde dem i et samlet kort over hvilke sociale netværk der findes i området, hvordan de er forbundet, hvem eller hvad der forbinder dem, samt eventuelt hvordan nogle netværk eller personer *ikke* er forbundet med andre. Et aktuelt engelsk forskningsprojekt viser, hvordan netværksanalyser kan afdække mønstre af relationer, af in- og eksklusionsmekanismer og af potentielle muligheder for at skabe forbindelse for eller til dem, der ellers mangler forbindelse til lokalsamfundets netværk. De kan også synliggøre hvem der er de centrale, stærke netværkspersoner i et givent lokalområde, og hvilke steder, der er naturlige samlingspunkter, der forbinder forskellige sociale netværk i området (Rowson et al., 2010). En anden metodisk indgang til at skabe viden om lokalsamfundet og dets betingelser og muligheder for deltagelse er de kortlægninger af unges livsarenaer, som er beskrevet i artiklen *Kortlægning af unges livsarenaer* på side 40.

Den viden, som skabes ved systematisk at undersøge lokalområdets muligheder, netværk og deltagelsesarenaer før man går i gang med en lokalsamfundsbaseret inklusionsindsats, beskrives i forskningslitteraturen som afgørende. Først og fremmest er den konkrete viden i sig selv vigtig. Det er her man kan afdække de eksisterende udfordringer og muligheder i det lokalsamfund, man ønsker at understøtte unge med psykosociale vanskeligheders deltagelse i. Herunder åbner kortlægningssarbejdet for at udforske lokalsamfundets

1 I den internationale forskningslitteratur findes begrebet socialpsykiatri ikke. Her bruger man termen 'community mental health', og støtten til målgruppen er organiseret anderledes. I en dansk sammenhæng dækker det over både distriktspsykiatriske og socialpsykiatriske indsatstyper. Når vi oversætter det til socialpsykiatri er det fordi publikationen primært henvender sig til kommunerne, og resultaterne er relevante for socialpsykiatrien.

potentialer for social resiliens. Som en del af dette er der behov for bevidst at arbejde med at styrke brobyggende kapital, som skaber forbindelser på tværs af netværk. Det skærper fx opmærksomheden på at skabe forbindelser på tværs af geografiske områder, som ofte også er demarkationslinjer mellem forskellige grupperinger, men med forskellig adgang til sociale ressourcer. Her kan sociale netværksanalyser hjælpe til at få øje på de relationelle forbindelser, der trods alt kan være mellem netværk, der ellers er adskilt. Det kan både være personer, steder og organisationer der udgør en 'bro' mellem netværk. Disse skal aktivt være med i at skabe mulighed for interaktion på tværs (Rowson et al., 2010).

Et systematisk kortlægningsarbejde hjælper altså med at skabe den nødvendige viden der skal til, for at udvide indsatsens perspektiv og handlemuligheder fra individ til netværks- og lokalsamfundsperspektiv. Som en del af det hjælper det til at få øje på mulige samarbejdspartnere og på det almindelige ungeliv i lokalsamfundet, som er afgørende for, om indsatserne bliver aktivt forbundet med de eksisterende muligheder i lokalsamfundet eller ej (Seebohm et al., 2008). Ud over den konkrete viden er det at lave kortlægningen en intervention i sig selv, der netop forbinder nogle af de aktører, som skal samarbejde og skabe nye løsninger sammen.

Gode mødesteder og dialog fremmer sammenhængskraft og inklusion

Forskningen peger på, at det at samle en bred vifte af aktører i fælles samtale og aktivitet, på tværs af professionelle aktører, civilsamfund, de unge selv og uddannelses- og arbejdsmarked, i sig selv er en intervention, der styrker sammenhængskraften i et lokalområde, og de unges muligheder for inklusion og deltagelse (Follesø et al., 2011; Rowson et al., 2010; Wynn et al., 2006).

Ud over de kortlægningsmetoder, der allerede er nævnt, har blandt andet Follesø (2011) og Wynn et al. (2006) på baggrund af deres forskning konkrete forslag til, hvordan lokalsamfundets involvering og tilgængelighed kan understøttes, ved at ska-

Social bæredygtighed – et eksempel

Creating Connections er et canadisk projekt fra 2006 tog afsæt i en Community Capacity Building tilgang, i deres arbejde med at understøtte unge med udviklingsforstyrrelsers overgang til voksenlivet. De startede processen ved at bringe lokalsamfundsaktører sammen til et en-dags-seminar, med henblik på at diskutere de eksisterende og mulige ressourcer og muligheder for de unge i lokalsamfundet. Den kvalitative evaluering viste, at projektet havde medført øgede 'community connections' for de unge og øget bevidstheden om de unges styrker og ressourcer. Deltagerne i en-dags-seminaret fremhævede, at deltagelsen havde ændret deres forestillinger og opfattelser af unge med funktionsnedsættelser. Seminaret havde skabt nye forbindelser mellem mennesker, og givet dem en fornyet tro på og engagement i inklusionsdagsordenen.

Læs mere i Wynn et al., 2006

be konkrete møder, der nedbryder barrierer og bygger sammenhængskraft og relationer. Follesø peger på lokalsamfundsbaserede temacaféer, mens Wynn et al. fremhæver Community Capacity Building (CBB) seminarer som lovende metodiske tilgange.

Fælles for disse måder at skabe møder og dialog på tværs er, at de giver en række forskellige aktører – herunder de unge selv – en chance for at mødes og tale om udfordringer og muligheder i overgangen til voksenlivet, som et fælles anliggende. Begge forskningsprojekter peger på, at de fælles møder gav stemme til aktører, der ellers ikke var blevet hørt; ændrede deltagernes opfattelser af hinanden; skabte nye forbindelser mellem de involvere-

de mennesker; styrkede deltagernes engagement i inklusionsdagsordenen. Desuden peges der på at møderne førte til nye løsningsmuligheder og idéer, som kun kunne opstå, fordi der var flere slags erfaring og viden samlet i samme rum. Endelig fremhæver begge projekter at dialoger, som involverer de unge selv, styrker deres position som unge med styrker og ressourcer, og som aktører i arbejdet med at skabe positiv forandring (Follesø et al., 2011; Wynn et al., 2006).

Indgå forpligtigende partnerskaber

Hvis unges muligheder for at (for)blive deltagere i samfundslivets sociale fællesskaber skal understøttes – også når livet byder på psykosociale vanskeligheder – er samarbejde og partnerskab mellem lokalsamfundets professionelle, civile og private

Social bæredygtighed – et eksempel

Broen til bedre sundhed er et tværgående udviklingsprojekt på Lolland-Falster, som skal skabe større lighed i sundhed. Projektet er langsigtet og mangeårigt, og baseret på visionen om et i bred forstand sundhedsfremmende samfund, med borgeren i centrum.

Projektet er opbygget som et partnerskab mellem Region Sjælland, Lolland og Guldborgsund Kommune, Nykøbing Falster Sygehus, den regionale primærsektor med særlig vægt på de praktiserende læger i området, samt Business Lolland-Falster. Forskningsverdenen er ligeledes involveret, ligesom der aktivt arbejdes mod samarbejde og partnerskab med områdets civilsamfund.

Læs mere på
www.regionsjaelland.dk/broen

aktører nødvendigt. Det er en pointe, der går igen på tværs af den forskning, denne artikel bygger på (Fieldhouse, 2012; Follesø et al., 2011; Seebohm et al., 2012; Stewart et al., 2010; Wattar et al., 2010).

Partnerskabets veje og vildveje er et stort videns- og praksisfelt som ikke kan og skal ydes retværdighed her (Boyle et al., 2010; Mandag Morgen, 2011). Her skal blot udpeges nogle få centrale elementer af samarbejde og partnerskab på tværs af professionelle tilbud, lokalsamfundets aktører og de unge selv, som kan understøtte inklusion og deltagelse.

Afsættet for partnerskaber i inkluderende praksis er fælles fokus på målgruppens liv og behov, i stedet for fokus på ydelser eller organisationer. Med dette som afsæt må et levedygtigt partnerskab kunne identificere og forpligte sig på fælles mål og interesse (Bezyak et al., 2012). Det kræver løbende dialog, respekt og samarbejde mellem flere perspektiver, sandheder og løsninger (Follesø et al., 2011), for på den måde reelt at kunne skabe sammen, frem for at den ene part har en plan på forhånd (Fieldhouse, 2012). Desuden peger forskningen på, at partnerskab indebærer at man deler indflydelse, risiko og økonomi (Ungar, 2005).

Partnerskaber indebærer andre roller og funktioner for de borgere og professionelle, der indgår i dem, end der traditionelt forventes i et samarbejde mellem professionelle og borgere. For at der kan være tale om partnerskaber, forudsætter det at parterne lytter til hinanden, og anerkender hinandens viden og input til partnerskabet. Det betyder blandt andet, at borgerne anerkendes som eksperter på deres behov og udfordringer (Bezyak et al., 2012), ligesom andre aktører, fx de frivillige, må anerkendes for deres perspektiv, mandat og kompetence (Follesø et al., 2011).

Vellykket samproduktion og partnerskab er ikke noget der sker af sig selv. Forskning om 'community partnerships' har for eksempel fremhævet at kommunikation er et stadigt problem, når det drejer sig om at skabe og fastholde partnerskaber (Bezyak et al., 2012). For at sikre en klar og åben

kommunikation mellem deltagerne, kan det, ifølge Bezyak m.fl., være nødvendigt at understøtte en gensidig forståelse af hinandens roller og ansvar, og få kendskab til lokale ressourcer og tilbud. Derudover er der brug for effektive redskaber til at understøtte og opfordre til kontinuerlig kommunikation mellem deltagerne. Der er med andre ord behov for at bruge ressourcer og have kompetencer til facilitering af den dialog og netværksopbygning, som det kræver, hvis meget forskellige parter, med forskellige forståelser og opgaver, skal kunne mødes om at skabe noget nyt (ibid).

Styrkelse af lokalsamfundets sociale bæredygtighed er en vedvarende opgave

En væsentlig pointe i forskningen er, at et netværks- og lokalsamfundsperspektiv i indsatsen kræver opbygning af en ekspertise og kontinuerlig praksis for at styrke og vedligeholde sociale netværk i lokalområdet (Fieldhouse, 2012; Rowson et al., 2010; Seebohm et al., 2008). En aktiv lokalsamfundsinvolvering kan gøres til en del af den professionelle opgave, men denne rolle behøver ikke at udfyldes af professionelle, men kan også indtages af dem, der allerede bevæger sig i lokalsamfundet. I så fald er det nødvendigt at nogen ruster dem til opgaven (McCabe et al., 2012; Rowson et al., 2010).

En måde at understøtte dette på kan være at måle indsatserne på deres netværksskabende resultater, frem for alene at måle effekten af en indsats på individniveau. Hvis fokus er for snævert på individuelle output, bliver det at bygge relationer og styrke netværk aldrig til en del af hovedopgaven (ibid).

3. Styrk den enkeltes netværk

Netværk af støttende relationer er fremmende for inklusion og deltagelse. Særlig vigtigt er det, at der er adgang til at indgå i både støttende og gensidige relationer (Granerud, 2004; Jivanjee et al., 2007). Støttende relationer er oftere envejs, med den unge som modtagende, mens gensidige relationer er der, hvor den unge også selv giver og bidrager til relationen. De samme relationer kan godt rumme begge aspekter, hvor vægtingen kan ændre sig over tid. Deres funktion er dog forskel-

lig, idet støttende relationer kan være afgørende i perioder, hvor de psykosociale vanskeligheder dominerer, mens gensidige relationer er afgørende for oplevelsen af, at være betydningsfuld i andres øjne, og giver adgang til andre positioner og roller, end den der har brug for andres hjælp (Topor, 2001).

Det personlige netværk er en ressource – men kan have brug for støtte

Et menneskes sociale netværk består af relationer, hvorfra vedkommende henter støtte, materiel hjælp, tjenester, kundskaber og nye relationer. Netværket dannes af en række forskellige relationer, fx familie, slægtninge, arbejdskolleger, skole- og lignende relationer, men kan også omfatte naboer, venner og professionelle hjælpere (Seikulla 2000). Social støtte fra ens netværk udgør en såkaldt *buffer* - en beskyttelse - mod mistrivsel. Social støtte refererer overordnet til former for hjælp og bekræftelse fra relationerne, som fremmer trivsel, følelse af at være elsket, betydningsfuld og en del af et gensidigt netværk (Berliner, 2004). En af de vigtigste faktorer for at undgå social isolation og følelse af at være udenfor fællesskabet, er sociale relationer. Et godt fungerende socialt netværk og oplevelsen af socialt tilhørsforhold er derfor væsentlige elementer for trivsel, recovery og forebyggelse af psykiske problemer (Granerud, 2004; Tew et al., 2011).

Familien som netværk

Familien repræsenterer oftest varige bånd, som giver mening og skaber sammenhænge i fortid, nutid og fremtid for den enkelte. Men familiebåndene kan også være slidte og have brug for støtte, både praktisk, følelsesmæssigt, og i form af viden. Forskningsresultaterne på området peger blandt andet på, at når der ikke er kontakt til familien, opleves det som et stort savn. Derudover bliver kontakten med venner og kolleger ofte svækket i perioder med psykiske problemer. At miste kontakt eller have svækket kontakt til venner og familie, kan således opleves som en tillægsbelastning til psykiske vanskeligheder (Granerud, 2004; Jivanjee et al., 2007), og virke negativt ind på recovery-processen (Tew et al., 2011). Omvendt

kan relationerne i netværket bidrage til at medlemmerne får dækket deres behov i forhold til tre sideløbende processer: fællesskab, anerkendelse og forståelse.

Styrkelse af netværk kan hæmme eller standse udviklingen af psykiske problemer. Udvikling og vedligeholdelse af sociale netværk og relationerne i netværket er derfor centralt og nødvendigt, når det handler om at fremme inklusion og deltagelsesmuligheder (Bengtsson et al., 2009; Fyrand, 2005; Seikkula et al., 2012; Social Exclusion Unit, 2004). Det kan kræve opmærksomhed og udvikling af samarbejde mellem professionelle og netværk, som aktivt bakker op om deres ressourcer og relationer. Der peges fx på vigtigheden af, at understøtte forælderrollen blandt mennesker med mentale helbredsproblemer, for at undgå at deres vanskeligheder 'spredte sig' til børnene. Det samme gælder støtte til og samarbejde med pårørende, som kan repræsentere en vigtig ressource, hvis de understøttes (Social Exclusion Unit, 2004).

Der kan være forskellige strategier i forhold til at arbejde med netværk, netværksintervention og netværksanalyser (Bengtsson et al., 2009; Fyrand, 2005; Rowson et al., 2010). En dansk evaluering af netværksindsatser skelner mellem det at fastholde eksisterende netværk, etablere nye netværk eller genetablere brudte relationer. De mest virkningsfulde indsatser ser her ud til at være, at understøtte fastholdelsen af eksisterende netværk eller at skabe nye kontakter, i modsætningen til at genetablere brudte forbindelser, som ser ud at være vanskeligere at få til at lykkes (Bengtsson et al., 2009).

Eksisterende netværk kan tilføres nyt blod

Forskningen bag denne artikel viser, at vedvarende relationer til 'vigtige voksne' er afgørende for unges udvikling af resiliens mod risikofaktorer eller belastende vilkår (Follesø et al., 2011; Ungar, 2005). De vedvarende relationer findes oftest i de nære relationer, men kan også med succes opbygges med frivillige eller professionelle, som fx mentorer, arrangerede 'følgesvende' eller frivillige

kontaktfamilier (Ungar, 2005; Huxley et al., 2009; Bengtsson & Røgeskov, 2009).

Derudover kan fællesskaber med ligesindede udgøre en kilde til sociale relationer og et springbræt til bredere social deltagelse. En af de fremmende faktorer for inklusion og deltagelse er 'peer-netværk', det vil sige netværk af ligesindede, som er fælles om at have erfaringer med psykosociale vanskeligheder. Når man spørger unge er deres råd til andre i sammenlignelige situationer, at de kan opbygge støtte-systemer ved at søge solide relationer, involvere sig i andre, og søge støtte hos nogen med sammenlignelige problemstillinger (Jivanjee et al., 2007; Social Exclusion Unit, 2004; Stewart, Freeman, Law, & Healy, 2010).

'Peer support' og selvhjælpsgrupper, som udvikles og styres af mennesker med egne erfaringer, til mennesker med egne erfaringer, kan blive springbræt til bredere samfundsdeltagelse, særligt hvis grupperne placeres blandt andre lokalsamfundsaktiviteter, frem for indenfor rammen af de professionelle tilbud (Seebohm et al., 2008). Omvendt rummer de også en risiko for at lukke sig om sig selv, og derved bremse bredere deltagelsesmuligheder (Granerud, 2004; Jivanjee, Kruzich, & Gordon, 2007).

Det er derfor vigtigt, i en inklusions- og lokalsamfundsorienteret indsats, at man både arbejder med at understøtte den enkeltes personlige og støttende netværk, og at man samtidig understøtter deltagelsesmulighederne i de bredere samfundsmæssige arenaer som uddannelse, arbejde og forningsliv.

4. Understøt deltagelse

Ud over de nære og direkte støttende relationer ser det ud til, at det at blive betragtet som en med ressource og at være betydningsfuld for andre i et bredere fællesskab, også har positiv effekt på mental sundhed. Mental sundhed er en tilstand af trivsel, og hvis man tager afsæt i en forståelse af trivsel som noget der handler om at være sammen med venner, være aktiv, lave noget sjovt, have det

godt med sig selv, være sund og opleve glæde, så er det afgørende at man har adgang til fællesskaber.

Undersøgelser af unges forståelse og definition af trivsel refererer til dette, men handler også om anerkendelse, at blive spurgt til råds, at være sammen med andre, at stole på sig selv, at vise omsorg for andre, at blive vist omsorg, og at være i gang med engagerende aktiviteter (Wattar et al., 2010). Der er i øvrigt ikke noget der tyder på, at unge med psykosociale vanskeligheder adskiller sig fra alle andre unge på dette punkt (Stewart et al., 2010).

Understøt deltagelse – et eksempel

I **Projekt Fritidsguider** uddannes lokale nøglepersoner til fritidsguider, som hjælper borger med funktionsnedsettelse med at etablere kontakt til og få fodfæste i foreningslivet i deres lokalområde. Med afsæt i den enkeltes egne ønsker om deltagelse arbejder han eller hun sammen med fritidsguiden om at tage kontakt til og komme i gang i den eller de foreninger som vedkommende ønsker at blive medlem af. Der arbejdes i det enkelte forløb hen imod selvstændig deltagelse i aktiviteten.

Målet er, at den enkelte borger på længere sigt deltager i den ønskede fritidsaktivitet uden støtte og opnår reel inklusion i foreningen. Herved styrkes borgerens mulighed for at etablere et netværk. Samtidig bliver det muligt at vælge blandt et langt bredere udvalg af fritidsaktiviteter end det er tilfældet, når der kun vælges mellem tilbud der specifikt henvender sig til mennesker med handicap.

Læs mere på
www.socialstyrelsen.dk

At være brugbar, nyttig og gøre en forskel

I forhold til at få adgang til eller forblive i fællesskaber, synes der at være forskningsmæssigt belæg for, at det at have en positiv rolle, at være brugbar og nyttig, at blive mødt med respekt, samt at være fælles om noget, har afgørende betydning for oplevelsen af at være inkluderet (Follesø et al., 2011; Jivanjee et al., 2007; Quinn et al., 2010). Ønsket om at bidrage til samfundet og fællesskabet er stærkt blandt disse unge, og de måder hvorved de unge oplever at det kan opnås, er fx gennem job og uddannelse. Uddannelse, både i mere traditionel forståelse, men også undervisning og viden om de problemstillinger, de oplever, fremhæves som fremmende for oplevelsen af at være nyttig og brugbar. Arbejde og deltagelse i frivilligt arbejde understøtter tillige oplevelsen af at være brugbar og nyttig, gennem relationer til kolleger og gennem den tilfredshedsfølelse, der opstår, når en opgave er løst godt (Jivanjee et al., 2007; Social Exclusion Unit, 2004).

Anerkendelse, også fra de mennesker, der bor og lever rundt om unge, har stor betydning for oplevelsen af at være en del af fællesskabet (Jivanjee et al., 2007). Netop anerkendelse og muligheder for at blive set på, som positive bidragsydere til fællesskabet er et kardinalpunkt, når det handler om unge i udsatte positioner, eller unge som er på vej ud af problematiske situationer (Berliner et al., 2010; Follesø et al., 2011). Positiv omtale af unge, der ellers har en negativ position i lokalsamfundet, kan fremme inklusion, idet det påvirker både hvordan andre opfatter de unge, og hvordan unge gradvis også ændrer syn på dem selv (Follesø et al., 2011; Wattar et al., 2010).

Deltagelse i interessefællesskaber

En positiv rolle kan også kædes sammen med muligheder for deltagelse i fællesskaber om 'noget'. Deltagelse i interesse- uddannelses- og arbejdsfællesskaber, hvor flere er sammen om noget fælles, som ligger udenfor en selv, er en betydningsfuld og stærk faktor, når man vil understøtte inklusion og deltagelse. Det kan handle om at man er fælles om at lære nyt på en uddannelse, eller at man har en fælles interesse som udgangspunkt for aktivi-

teter og bekendtskaber. Deltagelse i interessefællesskaber kan skabe følelse af tilhørsforhold, og fælles interesse som udgangspunkt for aktiviteter og relationer, skaber gensidighed (Granerud, 2004; Jivanjee et al., 2007).

Således fremhæver nogle forskningsresultater fx sports- og fritidsaktiviteter som fremmende for trivsel, glæde og grobund for etablering af relationer og samhørighed (Wattar et al., 2010). Hvis man retter blikket mod unges egne forslag til hvordan trivsel kan øges, herunder hvordan adgangen til deltagelse i fællesskaber kan understøttes, peger de blandt andet på, at forældre skal involvere sig i børns og unges liv, og at der skal tillid, god kommunikation og åbenhed i familierne. Der ud over synes støtte og opbakning fra voksne, opfølgning på igangsatte projekter og bedre mulighed for at indgå aktivt i udviklingstiltag i lokalsamfundet, at have positiv betydning for unges oplevelse af at være en del af et fællesskab (ibid).

En anden side af en positiv rolle er imødekommenhed og respekt, som er væsentlig for at føle trykthed i samvær med andre. Forståelse fra 'system' såvel som menigmand, og en kontakt, der tager afsæt i ligeværdighed, betyder, at deltagelse og inklusion bliver mulig. Netop oplevelsen af at være hel og ligeværdig udpeges af unge med psykosociale vanskeligheder, som noget af det vigtigste for at få et godt liv og en form for bekræftelse på, at man er en nyttig og brugbar samfundsborger (Granerud, 2004).

Den frivillige sektor udpeges som en vigtig arena for meningsfuld samfundsdeltagelse. Der peges også på behovet for at skabe adgang til lokalsamfundets almindelige undervisnings- og kulturtilbud, da de udgør arenaer, hvor man kan møde andre og blive integreret i det almindelige samfundsliv. Endelig udpeges adgangen til undervisning som afgørende, da det ikke blot er en deltagelsesarena, men også er kvalificerende i forhold til et fremtidigt arbejdsliv (Social Exclusion Unit, 2004). Når vi taler om at understøtte adgang til deltagelse i interessefællesskaber, er det dog væsentligt at fokusere på samtidig at understøtte udvikling af

og deltagelse i resiliente fællesskaber, idet det ikke er enhver form for fællesskab der fremmer trivsel og mental sundhed (Berliner et al., 2011).

Det dobbelte blik

Mangelfuld forståelse, stigmatiserende og diskriminerende adfærd i et lokalsamfund, fx på uddannelsesinstitutionen, arbejdspladsen eller i relationerne, er centrale barrierer for inklusion, og hæmmer recovery-processer. Det er hæmmende, fordi det medfører et dilemma hos den enkelte, i forhold til at fortælle eller fortie, af angst for stigmatisering. Det påvirker selvværd og selvtilid i en sådan grad, at det øger risikoen for isolation, og understøtter eksklusionen fra det øvrige samfund og fællesskab. Det kan have en negativ effekt på menneskers vilje til at opsøge hjælp på et tidligt stadie (Jivanjee et al., 2007; Quinn & Knifton).

Mulighed for at indtage en positiv rolle, eller ikke at blive sat i bås eller kategoriseret som sindslidende, kan være fremmende for inklusion og bedring (Bengtsson et al., 2009). Således er nogle af de betydningsfulde elementer for at få adgang til deltagelse i fællesskaber, at det enkelte menneske, der står i en udsat position, bliver mødt med en forventning om og tro på, at vedkommende har ressourcer, men samtidig også kæmper med nogle udfordringer.

At blive mødt med *et dobbelt blik* – og ikke et enten eller – på ressourcer og udfordringer, er fremmende for at mennesker i udsatte positioner oplever adgang til fællesskaber. Når indsats, dialog og intervention bygger på ressourcer, øger det selvagtelse og fremmer selvstændighed (Granerud, 2004; Quinn & Knifton). Omvendt udtrykker unge med psykosociale vanskeligheder også behov for at få anerkendt de udfordringer de kæmper med, og det, det i perioder kan betyde for deres deltagelse og bidrag (Follesø et al., 2011). Det dobbelte blik har vist sig at være vanskeligt i praksis, idet det paradoksalt kan betyde, at når unge i udsatte positioner fremtræder ressourcestærke i nogle situationer, kan det være svært at få forståelse og hjælp for det, der er svært (Granerud, 2004).

Det betyder tillige, at deltagelse i indsatser, dialog og projekter, hvor der er positive forventninger til ens deltagelse og bidrag, dels kan bidrage til oplevelsen af at være brugbar og nyttig, og samtidig være en stressfaktor, hvis der mangler forståelse for udfordringerne. Følgevirkninger af unges problemstillinger, fx stress-følsomhed og angst, kan således være hæmmende for adgangen til deltagelse i fællesskaber, hvis ikke blik for ressourcer og forståelse for udfordringer følges ad (Attree et al., 2011; Jivanjee et al., 2007).

5. Vær brobygger og netværker

Vi har i det foregående vist hvordan relationer og deltagelse i samfundslivets fællesskaber er en afgørende faktor for inklusion og recovery. Der er også peget på, at netværk og deltagelse ikke altid er enkel for unge med psykosociale vanskeligheder, men at det kan kræve en aktiv indsats fra professionelle såvel som fra netværk og lokalsamfund. Et væsentligt element i en vellykket overgang til voksenlivet er derfor, at unge med psykosociale vanskeligheder har adgang til nogen, som kan hjælpe med at bygge bro og åbne døre. Det gælder når man som ung møder vanskeligheder og har brug for at nogen bygger bro til den rette hjælp til rette tid. Og det gælder ikke mindst den anden vej: at der er nogen, der skaber forbindelser og støtter op, når de unges deltagelse i uddannelse, arbejde, foreningsliv mm skal understøttes eller genetableres.

Brobyggende social kapital

En af de udfordringer, unge med psykosociale vanskeligheder møder, kan være at få adgang til både støttemuligheder og sociale fællesskaber, og at de to ikke kommer til at modarbejde hinanden. Her viser forskningen, at fokus på og arbejde med at styrke den brobyggende sociale kapital rundt om den unge kan være et væsentligt bidrag. Brobyggende social kapital betegner de sociale forbindelser mellem forskellige fællesskaber, som ellers kan have en tendens til at lukke sig om sig selv. Hvad enten det er foreninger, uddannelser, eller professionelle tilbud, er der brug for aktivt at arbejde med at bygge bro mellem dem, for på den

Vær brobygger og netværker – et eksempel

Gennem et aktionsforskningsprojekt i Bristol, England, blev der over en længere periode udviklet samarbejde på tværs af psykiatri/socialpsykiatri, brugerbevægelse og uddannelsessektor. Dette samarbejde førte blandt andet til udvikling af et fælles tilbud på det lokale college, som rummede støtte til unge på uddannelsen med psykosociale vanskeligheder, samt uddannelse af ansatte på college, som øgede deres evne til at håndtere og støtte op om problemer med mistrivsel i hverdagen, og placering af 'mental health'-medarbejdere på uddannelsesinstitutionen, som kunne tilbyde brobyggende gruppetilbud til de unge, der var på kanten af uddannelse.

Læs mere i Fieldhouse, 2012

måde at skabe mobilitet mellem dem (Rowson et al., 2010). Den brobyggende sociale kapital behøver ikke at bygge på nære relationer og indgående kendskab, men handler snarere om at opbygge tilgængelige forbindelser mellem forskellige sociale arenaer i lokalsamfundet (ibid). Det kan gøres på individniveau, hvor fokus er på at understøtte forbindelserne mellem den enkeltes uddannelsesliv, familieliv, professionelle støttetilbud mm, for at sikre adgang til støtte og deltagelse på tværs. Eller hvor adgangen til arbejdslivet eller foreningslivet aktivt understøttes ved at den enkelte er i forbindelse med 'nogen, der kender nogen', og derved kan bidrage til at skabe positiv kontakt (ibid). Den brobyggende sociale kapital kan også styrkes på mere kollektive måder. Det kan fx ske gennem rammesatte dialogmøder mellem unge og lokalsamfund, som kan bidrage til at skabe forbindelser og kendskab mellem de unge og nøgleaktører i lokalsamfundet (Follesø et al., 2011), eller gennem partnerskaber, hvor fokus er på at styrke

samarbejdet mellem aktører, der møder unge med psykosociale vanskeligheder, men i helt forskellige sammenhænge (Fieldhouse, 2012)

Fra relationsarbejde til netværksarbejde

Flere forskningsresultater peger på, at de fagpersoner, som er i kontakt med unge med psykosociale vanskeligheder (gennem fx psykiatri, socialpsykiatri eller jobcenter), kan understøtte unges deltagelsesmuligheder ved at bygge bro og agere vejvisere til fællesskaber, og understøtte tilknytningen og opbygningen/fastholdelsen af et tilhørsforhold til sociale fællesskaber. (Bengtsson et al., 2009; Fieldhouse, 2012; Follesø et al., 2011; Granerud, 2004). De viser desværre også, at nogle af dem der har brug for professionel støtte, opfatter deres sociale liv og samfundsdeltagelse som et vigtigt, men ofte overset, domæne i den støtte de får (Anvik et al., 2012; Granerud, 2004; Stewart et al., 2010; Wattar et al., 2010). De efterlyser eller fremhæver tilbud og fagpersoner som aktivt yder hjælp til at opret-

holde kontakt til nye steder, netværk og relationer (Granerud, 2004), som kommer ud af kontorerne og møder de unge, der hvor de færdes, som spørger efter drømme og håb, og som fungerer som døråbnere til nye muligheder, fordi de har overblik over hvilke muligheder der er, og hvem de unge kan spørge til råds. Desuden fremhæves den hjælp der ser ud over egen ramme og forholder sig aktivt til familierne og sammenhængene mellem skole, arbejde, fritid og hjem (Follesø et al., 2011).

Spørgsmålet er, om det kalder på en perspektivudvidelse i den faglighed, der stilles til rådighed for unge med psykosociale vanskeligheder. Relationsarbejdet spiller stadig en stor rolle, og en del af den ovennævnte forskning peger på relation, tillid og oplevelsen af at blive set og forstået som bærende elementer, hvis unge skal kunne tage imod hjælp fra og samarbejde med professionelle (Anvik et al., 2012; Follesø et al., 2011).

Forskningen bag denne artikel har dog også vist, at der er behov for at styrke netværksskabelse og brobygning mellem de professionelle tilbud og det almindelige samfundslivs arenaer og fællesskaber. Det kan derfor være nødvendigt at de, der arbejder med trivsel i lokalsamfund, er gode netværkere. De skal være gode til at skabe forbindelser, bruge de forbindelser der er, og få folk til at mødes og forbinde sig med hinanden. Denne rolle behøver, som tidligere nævnt, ikke at udfyldes af professionelle alene, men kan også varetages af (eller i samarbejde med) personer, der allerede bevæger sig i og er en ressource i lokalsamfundet. Et netværks og lokalsamfundsperspektiv synes på den måde at rumme et væsentligt potentiale for organisatorisk innovation, og for at være løftestang for den faglige udvikling over de kommende år.

6. Koordinator på tværs af livsovergange

Behovet for koordination på tværs af indsatser, forvaltninger, sektorer mm påpeges i en bred vifte af forskning, og således også i den der handler om netværks- og lokalsamfundsbaserede tilgang til at støtte unge med psykosociale vanskeligheder (Anvik et al., 2012; Stewart et al., 2010). Vi skal ikke

Vær brobygger og netværker – et eksempel

Connecting people er et engelsk forskningsprojekt, som har undersøgt god praksis i forhold til at genforbinde brugere med det almindelige samfundsliv i seks forskellige områder.

På den baggrund har de lavet et uddannelsesprogram for socialrådgivere/socialarbejdere, med fokus på de kompetencer det kræver, for at understøtte inklusion og deltagelse. Herunder at bygge relationer, at involvere sig i lokalområdet, at få øje på muligheder sammen med borgeren, at tænke med på andres ideer og at holde fokus på den enkeltes netværk.

Læs mere på
www.connectingpeopleproject.net

gentage den allerede eksisterende viden om nødvendigheden af og udfordringerne i koordination og tværsektorielt samarbejde omkring mennesker med psykosociale vanskeligheder (fx Bengtsson & Gregersen, 2012; Epløv, Korsbæk, Petersen, & Oleander, 2010; Videnscenter for Socialpsykiatri, 2006). I stedet vil vi kort trække et par centrale aspekter frem, som bliver synlige i den forskning, der fokuserer på inklusion og deltagelse i et lokalsamfundsperspektiv.

Et review fra 2010 understreger, at nyere forskning i unge med funktionsnedsættelsers overgang til voksenlivet skelner mellem systemovergange og udviklings- eller livsbaneovergange. For at forstå koordinationsbehovet for unge, må man få øje på, at de selv står midt i en overgangsfase, hvor de skal indtage nye sociale roller og indtage deres sociale liv på nye måder (Stewart et al., 2010). Dette understøttes af et norsk forskningsprojekt, som beskriver udsatte unges vanskeligheder i forhold til overgange mellem skole, uddannelse og arbejde. Her beskrives de unges vanskeligheder i overgangen fra den ene kontekst til en anden som udfordrende overgange, der rummer langt mere end blot det konkrete skift (Anvik et al., 2012). Det skærper behovet for at fokusere på den unges livssituation og de livsovergange de står overfor, frem for snævert at fokusere på systemovergange og organisatoriske samarbejdsflader, som ellers ofte er det der kommer i centrum (Stewart et al., 2010).

Den netværks- og lokalsamfundsorienterede forskning viser, at behovet for koordination og samarbejde rækker langt ud over de professionelle systemer. Det involverer samarbejde og kommunikation på tværs af alle de mange aktører og arenaer, der indgår i unges liv. Koordination handler derfor også om opgaven med at involvere og involvere sig i det lokalsamfund og de fællesskaber, som kan være eller blive de unges primære deltagelsesarena (Follesø et al., 2011; Social Exclusion Unit, 2004; Stewart et al., 2010).

Afrunding

I denne artikel har vi udpeget 6 centrale elementer, som vi på tværs af en række forskningsresultater har genfundet som virksomme i forhold til at styrke unge med psykosociale vanskelighedsinklusion og deltagelsesmuligheder. Der er dog brug for videre udvikling af viden såvel som praksis i forhold til mødet mellem psykosocial rehabilitering, inklusion og lokalsamfundsindsatser. Der er behov for, i de kommende år, at videreudvikle den aktuelle viden om hvordan de udpegede elementer konkret kan spille ind i en dansk kontekst, og hvordan de kan omsættes til nye organiseringsformer, nye fagligheder og nye forbindelser mellem unge, lokalsamfundets fællesskaber og de professionelle tilbud. Der er også brug for at udvikle viden om hvordan forskellige modeller for at omsætte elementerne til ny praksis kan gøre en positiv forskel for de unge, deres social netværk og for de lokalsamfund, der omgiver dem.

Referencer

- Anvik, C. H., & Gustavsen, A. (2012). Ikke slipp meg!: Unge, psykiske helseproblemer, uddannelse og arbeid.nr. 13/2012, 230.
- Attree, P., French, B., Milton, B., Povall, S., Whitehead, M., & Popay, J. (2011). The experience of community engagement for individuals: A rapid review of evidence. *Health & Social Care in the Community*, 19(3), 250-260. doi:10.1111/j.1365-2524.2010.00976.x; 10.1111/j.1365-2524.2010.00976.x
- Bengtsson, S., & Gregersen, S. (2012). Integreret indsats i forhold til mennesker med psykiske lidelser. udkast til kort forskningsoversigt. SFI.
- Bengtsson, S., & Røgeskov, M. (2009). At skabe netværk, evaluering af 22 socialpsykiatriske projekter i 15m-puljen. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Berliner, P. (2004). Fællesskaber. en antologi om community psykologi. Frydenlund.
- Berliner, P., & de Casas Soberón, E. (2011). Inklusion i foranderlige fællesskaber : Et community psykologisk perspektiv. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, Årg. 48(Nr. 3), 289-295, 299.

- Berliner, P., & Larsen, L. N. (2010). Man er mere fri. Uden for Nummer, 11(20), 4 - 17.
- Bezyak, J., L., Walker, A., Gilbert, E., & Trice, A. (2012). Community partnerships: Initial steps for rehabilitation counseling professionals. *Journal of Rehabilitation*, 78(3), 3-10.
- Boyle, D., Slay, J., & Stephens, L. (2010). Public services inside out. putting co-production into practice. NESTA.
- Epløv, L., Korsbæk, L., Petersen, L., & Oleander, M. (2010). Psykiatrisk & psykosocial rehabilitering. en recoveryorienteret tilgang (1. udgave 1. oplag ed.). Munksgaard Danmark.
- Fieldhouse, J. (2012). Mental health, social inclusion, and community development: Lessons from bristol. *Community Development Journal*, Vol. 47(No. 4), 571 - 587.
- Follesø, R., Halås, C. T., Jakobsen, T., Mevik, K., Mathisen, R., Tveraabak, M., . . . Ungdom i svevet Nordlandsprosjektet. (2011). Gi viljen mulighet! : Sluttrapport ungdom i svevet 2007-2010. ().Universitetet i Nordland.
- Fyrand, L. (c2005). Sosialt nettverk: Teori og praksis. Universitetsforl.
- Granerud, A. (2004). Sosial integrering for mennesker med psykiske problemer: Erfaringer, utfordringer og ønsket støtte. Høgskolen.
- Huxley, P., Evans, S., Beresford, P., Davidson, B., & King, S. (2009). The principles and provisions of relationships: Findings from an evaluation of support, time and recovery workers in mental health services in england. *Journal of Social Work*, 9(1), 99-117. doi:10.1177/1468017308098434
- Jivanjee, P., Kruzich, J., & Gordon, L. (2007). Community integration of transition-age individuals: Views of young adults with mental health disorders. *Journal of Behavioral Health Services & Research*,
- Mandag Morgen. (2011). Guide til fremtidens velfærdsalliancer. Mandag Morgen.
- Mandag Morgen. (2013). Veje til ressourcedanmark. et mere socialt og økonomisk bæredygtigt velfærdssamfund. Mandag Morgen Innovation Aps.
- McCabe, A., & Davis, A. (2012). Community development as mental health promotion: Principles, practice and outcomes. *Community Development Journal*, Vol. 47(No. 4), 506 - 521.
- Quinn, N., & Knifton, L. Promoting recovery and addressing stigma: Mental health awareness through community development in a low-income area. *International Journal of Mental Health Promotion*, 7(4), 37-44.
- Rowson, J., Broome, S., & Jones, A. (2010). Connected communities: How social networks power and sustain the big society. England: RSA. doi: <http://www.thersa.org/projects/reports/how-social-networks-power-and-sustain-the-big-society>
- Seebohm, P., & Gilchrist, A. (2008). Connect and include. an exploratory study of community development and mental health. National Social Inclusion Programme.
- Seebohm, P., Gilchrist, A., & Morris, D. (2012). Bold but balanced: How community development contributes to mental health and inclusion. *Community Development Journal*, Vol. 47(No. 4), 473 - 490.
- Seikkula, J., & Stenersen, E. H. (2012). Åpne samtaler (2 utg ed.). Universitetsforl.
- Social Exclusion Unit. (2004). Mental health and social exclusion, Social exclusion unit report . (). London: Office of the Deputy Prime Minister.
- Socialstyrelsen. (2013). Fritidsguider - en metode til inklusion af mennesker med handicap i foreningslivet. Socialstyrelsen.
- Stewart, D., Freeman, M., Law, M., & Healy, H. (2010). The transition to adulthood for youth with disabilities: Evidence from the literature. *International Encyclopedia of Rehabilitation*, (01/18)
- Tew, J., Ramon, S., Slade, M., Bird, V., Melton, J., & Le Boutillier, C. (2011). Social factors and recovery from mental health difficulties: A review of the evidence. *British Journal of Social Work*, (42), 443 - 460.
- Topor, A. (2001). Managing the contradictions - recovery from severe mental disorders. Stockholm University, Department of Social Work).
- Ungar, M. (2005). Handbook for working with children and youth pathways to resilience across cultures and contexts. Thousand Oaks, Sage Publications.

- Videnscenter for Socialpsykiatri. (2006). Organiseret af samspil. Videnscenter for Socialpsykiatri.
- Wattar, L., Fanous, S., & Berliner, P. (2010). Ungeliv og muligheder - deltagende aktionsforskning i paamiut. Psyke & Logos, Årg. 31(Nr. 1), 267-290, 389.
- Wynn, K., Stewart, D., Law, M., Burke-Gaffney, J., & Moning, T. (2006). Creating connections: A community capacity-building project with parents and youth with disabilities in transition to adulthood. Physical & Occupational Therapy in Pediatrics, 26(4), 89-103.

Kortlægning af unges livsarenaer – et andet afsæt for at mødes på tværs

Konkret inspiration til, hvordan man kan komme i gang, når man ønsker at gå nye veje i arbejdet med at skabe indsatser, som understøtter inklusion i lokalsamfundet.

Af Connie Cramer Jensen og Agnete Neidel, faglige konsulenter, Socialstyrelsen

Denne artikel har til formål at beskrive en konkret metode, KULA, som man kan bruge til at skabe viden på tværs af mange aktører, om ungeliv i ens lokalområde, og om hvordan dette landskab ser ud for unge i sårbare eller udsatte positioner. Metoden giver mulighed for at skabe et afsæt for at udvikle et lokalsamfund, hvor både professionelle, private og civile aktører spiller sammen med de unge selv, om at understøtte psykisk trivsel i lokalområdet, og beskytte unge på kanten af ungdomslivet mod eksklusion. Artiklens formål

'Kortlægning af unges livsarenaer'

(KULA) er en metode, der er udviklet på baggrund af Urie Bronfenbrenners såkaldt 'udviklingsøkologiske model'. Metoden har været afprøvet på et seminar med aktører fra seks forskellige lokalsamfund, samt sammen med en gruppe unge fra hele landet, der selv har haft/stadig har en ungdom med ekstra udfordringer tæt inde på livet. Der vil løbende i artiklen blive trukket på erfaringerne fra disse afprøvninger, ligesom de bliver brugt som eksempler i teksten.

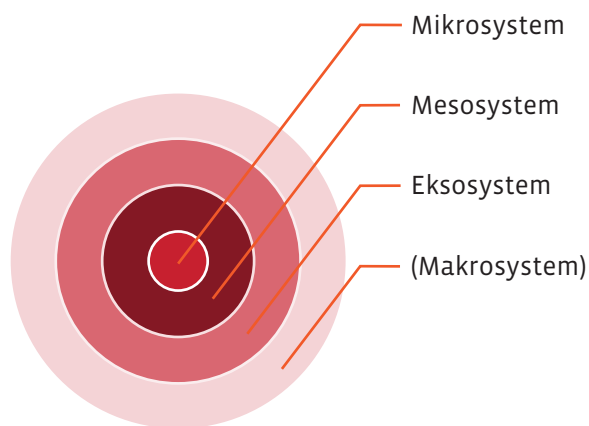
er at tilbyde konkret inspiration til, hvordan man kan komme i gang, når man ønsker at gå nye veje i arbejdet med at skabe indsatser, som understøtter inklusion i lokalsamfundet.

En kort teoretisk ramme

Ethvert lokalsamfund består af materielle forhold (fx bygninger og natur); organisatoriske forhold (fx foreninger og tilbud) og af en række sociale netværk, som består af mellemmenneskelige relationer, kultur og normer mv. Lokalsamfundet består således af en række, delvist overlappende arenaer for individuelle og kollektive aktiviteter, hvori mennesker potentielt henter støtte, hjælp, tjenester og relationer (Seikkula, 2008). Samtidig er disse arenaer også vævet af sociale netværk, som kan forstås som identitetsskabende interaktioner mellem mennesker. Med andre ord bliver vi til i vores interaktion med de fællesskaber, vi bevæger os i og er en del af – og fællesskaberne bliver til mens vi interagerer i dem (Berliner, et al., 2011; Seikkula, 2008).

I et lokalsamfundsperspektiv er det derfor nærmiljøet og de netværk, der findes (eller potentielt findes) her, der er det primære interventionsniveau. Det indebærer en perspektivudvidelse fra individ og familie via grupper til lokalsamfund. Netværksarbejde i lokalsamfund handler om at skabe interventioner, hvor der er fokus på ressourcer for

Bronfenbrenners udviklingsøkologi

- Unge forstås som selvstændige, handlende individer, som både påvirker og påvirkes af de sammenhænge de indgår i
- Mikrosystem: De arenaer hvor de unge er aktivt deltagende
- Mesosystem: Sammenhænge og mangel på sammenhænge mellem mikrosystemer
- Eksosystem: De arenaer hvor de unge ikke er direkte deltagende, men som har betydning for deres liv
- Makrosystem: Værdier, traditioner, lovgivninger ect. som findes i og rundt om de øvrige systemer (inddrager vi ikke i dag)

Figur 1: Analysemodellen består af fire forskellige arenaer (eller systemer, som de også kaldes), som hver især udgøres af hver deres aktiviteter, roller og relationer.

den enkelte, familien, og forskellige grupper i lokalmiljøet. Netværk kan derfor både være et mål og et middel for at opnå styrkelse af fællesskabet, så det kan forebygge udviklingen af problemer og øge ressourcerne for at løse problemer. Et lokalsamfundsperspektiv på inklusion og psykisk trivsel indebærer derfor en slags kollektivering af de problemer den enkelte oplever (Fyrand, c2005; Seebohm et al., 2012). Det er den forståelse af hvorfor lokalsamfundets fællesskaber er vigtige, der er afsæt for den metode, der beskrives på de følgende sider.

For at analysere og forstå de strukturelle forudsætninger for netværk i bestemte nærmiljøer, og anviser hvor der kan sættes ind med udviklingsinitiativer, må der foretages en kortlægning af lokalsamfundet. Her kan Bronfenbrenners såkaldte 'udviklingsøkologiske model' være en enkel, men effektiv, ramme at samles om. Modellen lægger vægt på hvordan menneske og miljø gensidigt former hinanden gennem interaktion (Seikkula, 2008). Bronfenbrenners model kan således bruges til at få en helhedsforståelse af en problematisk

situation, i dette tilfælde at nogle unge oplever psykosociale vanskeligheder på vejen mod voksenalivet, og at disse udfordringer ofte er forbundet med social eksklusion og mistro. Modellen kan også bruges til at tydeliggøre hvilket niveau i 'systemet', en indsats eller løsning med fordel kan tage afsæt i, samt synliggøre hvilke ressourcer og problemer, der præger situationen – se figur 1 (Fyrand, c2005).

De fire arenaer, eller systemer, må ifølge Bronfenbrenner betragtes som en organisk enhed, hvor arenaerne gensidigt påvirker hinanden og derfor bevæger og forandrer systemerne sig med tiden, gennem menneskers interaktion med og i dem. Hver arena har sit sprog, og forbindelser imellem to systemer skaber en fælles og sammensat betydning i det enkelte menneskes liv. Det betyder, at hvis dialogen i grænseområdet mellem to mikrosystemer dør, kan der opstå problemer eller det kan bidrage til, at der opstår problemer i et system, fx problemer i skolen eller psykiske vanskeligheder (Seikkula, 2008). Bronfenbrenners model kan derfor bruges til at kortlægge arenaerne og forbindel-

serne mellem dem. Det kan give viden om unges livsarenaer og hvordan de påvirker og påvirkes, når unge oplever psykisk mistrivsel. Den kan, med andre ord, bidrage til at foretage den nødvendige fokusudvidelse fra individ til fællesskaber og lokalsamfund.

I det følgende vil vi derfor beskrive de forskellige trin i KULA, hvor vi omsætter Bronfenbrenners model til konkret kortlægningsarbejde.

Metoden – trin for trin

KULA består af tre faser. I fase 1 forbereder man kortlægningen, overvejer hvem der skal være med og inviterer dem til at deltage i et kortlægningsseminar. Fase 2 er selve kortlægningsarbejdet, mens fase 3 følger efter den indledende kortlægning og rummer mulighed for videre kortlægningsaktiviteter, hvor flere aktørers viden inddrages.

Fase 1: Forberedelse

Et vigtigt skridt i forberedelsen af kortlægningsarbejdet er, at finde ud af hvem der skal med. Her kan det være nyttigt at starte med at tænke så bredt som muligt på hvilke aktører i ens lokalområde, der spiller en rolle i unges liv, eller som potentielt kan gøre det. Det er vigtigt, at samle mennesker, der repræsenterer forskellige positioner, erfaringer og møder med ungdomslivet. Det kan fx være repræsentanter fra UU-vejledningen, frivilligcenteret, kulturhuset, socialt engagerede arbejdsgivere, uddannelsesinstitutioner, socialpsykiatri, foreningslivet, PPR, biblioteket mm. Desuden er det centralt at overveje, hvordan man vil bringe de unges egen viden i spil, som en central del af kortlægningsarbejdet. Det vender vi tilbage til senere i artiklen.

Det kan være nyttigt at gennemtænke *hvordan* man vil invitere de øvrige parter. Især hvis initiativtagerne selv er en del af lokalsamfundet, vil man let komme til at kommunikere (og blive hørt) fra en bestemt position, som kan få stor betydning for hvem der ønsker at deltage og hvordan. Derfor kan det være en fordel at formulere sin indbydelse så den lægger op til et bredt perspektiv alle kan

koble sig på, og som tager afsæt i ungeliv som et fælles ansvar og anliggende. Det kan se ud på mange måder, men et bud kan være disse korte formuleringer af baggrund og formål med at samles:

1. Handicapkonventionen

- Artikel 19: retten til et selvstændigt liv og til at være inkluderet i samfundet.
- Artikel 26: Habilitering og rehabilitering, som skal sikre retten til fuld inkludering og deltagelse i alle livets forhold.

2. Recovery-forskningen (og praksiserfaringerne)

- Som viser, at noget af det mest afgørende for at få det bedre er at have netværk, og indgå i gensidige relationer.
- Som viser, at en af de største udfordringer er stigma og eksklusion.

3. Tre grundhypoteser

- Alle vil gerne – men vi mangler endnu solide svar på hvordan.
- De forskellige aktører som har mulighed for tilsammen at understøtte inklusion og deltagelse, har adskilt og partiel viden om de unges liv.
- Der mangler en ramme hvori de forskellige aktører kan mødes om et fælles ansvar, for at samskabe solide veje mod og bæredygtige arenaer for deltagelse.

Formålet med at mødes er at *styrke vidensgrundlaget* for at skabe solide veje og bæredygtige arenaer for psykisk sårbare unge, så deres mulighed for at leve et tilfredsstillende liv i gensidigt socialt samspil med andre styrkes. Det er også at *udvikle og afprøve konkrete bud* på samskabelse af 'psykosocial bæredygtighed' i lokalsamfund, hvor både de professionelle hjælpesystemer og lokalsamfundets aktører forandrer deres praksis og deres relation til hinanden, til gavn for de unges trivsel og deltagelse.

Fase 2: Kortlægning

Selve kortlægningsprocessen tager, som nævnt, afsæt i Bronfenbrenners model, og gennemføres i tre trin:

1. kortlægning af lokalsamfundets mikro og eksoarenaer for ungeliv generelt
2. kortlægning af de arenaer, der kommer til eller ændres, når unge oplever psykosociale vanskeligheder, samt kortlægning af sammenhænge og brud mellem arenaerne
3. refleksion over videnshuller, fx hvilken (og hvis) viden mangler vi, hvis kortlægningen skal være fyldestgørende?

I trin 1 arbejder deltagerne med afsæt i to spørgsmål, som har til formål at tegne et billede, der bygger på alle deltagernes viden om de mikro- og eksoarenaer, der har betydning for unges liv i lokalområdet. Opgaven kan fx formuleres sådan her:

Fokus er på ungdomslivet generelt – ikke på sårbare unge

Mikrosystemer

- Hvilke konkrete arenaer er der i jeres lokalområde, som ungdomslivet leves i? (fx: skoler, fritidsklubber, bokseklubber, grillen, etc.)

Vær så konkrete som muligt og skriv arenaerne på grønne kort og hæng dem op.

Eksosystemer

- Hvilke arenaer er der i jeres lokalsamfund, som har betydning for ungdomslivet, men hvor de unge ikke selv deltager aktivt (fx: børne- og kulturudvalget; lærerværelset, samarbejdsorganerne)

Vær igen så konkrete som muligt og tænk kreativt, og skriv arenaerne på de gule kort og hæng dem op udenom de grønne.

I kortlægningsøvelsens trin 2 drøfter deltagerne hvor psykosociale vanskeligheder viser sig i ungdomslivets arenaer, og hvilke konsekvenser det har for hvordan 'kortet' ser ud. Som en del af øvelsen sættes der i dette trin fokus på meso-systemerne og de sammenhænge (og mangel på samme), der viser sig i ungdomslivet for unge, der oplever psykosociale vanskeligheder. Konkret kan spørgsmålene formuleres således:

Hvad sker der når en ung løber ind i psykosociale vanskeligheder?

- Hvor viser det sig?
- Hvordan viser det sig?
- Hvad sker der så?
- Hvilke nye arenaer kommer til? (mikro og ekso)
Stikord på blå kort – eventuelt som spørgsmål

Hvilke sammenhænge (og mangel på samme) er der mellem arenaerne, når unge løber ind i sårbarhed (meso-systemer)?

- Hvad/hvem skaber sammenhængene?
- Hvori består ikke-sammenhængene/bruddene
Sammenhænge på hvide pile, manglende sammenhænge på røde pile

Resultatet af disse to kortlægningstrin er et samlet kort over ungeliv, der giver et visuelt billede af mikro og eksoarenaer for lokalsamfundets unge. Et visuelt billede af, hvad der sker med arenaerne, når unge oplever psykosociale vanskeligheder, samt hvad det betyder for sammenhængene i ungelivets meso-systemer. Kortet rummer en fælles og kompleks samling af deltagernes fælles viden på området. Det vil naturligvis se forskelligt ud fra lokalsamfund til lokalsamfund, og afhængigt af hvem der deltager. Men det kan fx se ud som i figur 2 og 3 på side 44.

Figur 2 og 3 (Privatfoto).

Med det fælles kort som afsæt, får deltagerne i kortlægningens tredje og sidste trin mulighed for at reflektere over den viden, de har produceret. Refleksionen i denne del af kortlægningsarbejdet kaster lys over eventuelle videnshuller, som deltagerne kan blive nysgerrige på. Deltagerne bruger denne del af øvelsen på at reflektere over de steder i kortlægningen, hvor deltagerkredsens samlede viden er utilstrækkelig, eller hvor kortlægningen vækker nye spørgsmål, som de ikke selv kan besvare. Nogle hjælpsomme spørgsmål i denne del kan være:

- Hvilke arenaer, sammenhænge og brud ved vi for lidt om?
- Hvis viden har vi brug for, for at kende (sårbare) ungeliv i vores lokalområde?

Skriv stikord på A3 papir og hæng ved jeres kortlægning

Hvis man har samlet aktører fra flere forskellige lokalsamfund, eller der af andre grunde er flere grupper, der arbejder parallelt, kan denne del af kortlægningen også være en oplagt mulighed for at skabe videndeling og refleksion på tværs. Det kan for eksempel gøres ved at deltagerne går en runde i rummet for at kigge på og læse hinandens kortlægninger. Derefter kan grupperne en efter en fremlægge hvad de selv finder mest centralt ved deres kortlægning og refleksion. Endelig kan hver gruppe få de andre deltagers input og hjælp til at folde deres kortlægning yderligere ud, fx med overvejelser om oversete arenaer og forbindelser, viden der mangler og lignende.

Når kortlægningsarbejdet er færdigt, står man med et fælles samlet landkort over ungeliv i ens lokalområde, samt fælles indblik i hvad der sker i det landkort, når unge møder psykosociale vanskeligheder og får brug for støtte. Man står også med en række ubesvarede spørgsmål, som det kan være givende at forfølge yderligere. Måske har man også fået øje på aktører, som bør inddrages i kort-

lægningsarbejdet, hvis det skal være tilstrækkeligt færdigtegnet (vel vidende at et lokalsamfundskort som dette aldrig vil kunne blive komplet). Med dette som vidensbase er næste udfordring at omsætte kortlægningen til videre handling.

Fase 3: Planlægning af det videre arbejde

Kortet udgør et unikt vidensgrundlag for at få øje på nye alliancer og nye handlemuligheder. Men det kræver naturligvis, at man får mulighed for at arbejde videre med landkortet og omsætte det til handling. For nogen kan det i første omgang handle om, at planlægge en proces der kvalificerer selve kortlægningsarbejdet. Enten ved at inddrage aktører, der ikke var med i første omgang, eller ved at iværksætte en nærmere udforskning af nogle af de områder, hvor det har vist sig at der er for lidt viden. For andre kan det være oplagt at bruge landkortet som afsæt for at diskutere konkrete udviklingstiltag eller partnerskabsdannelser. Nogle nyttige spørgsmål i denne fase kan være:

Tag afsæt i det samlede landkort over ungelivets arenaer og overvej:

- Hvor i dette kort ønsker vi at skabe forandring/gøre en forskel?
- Hvilken forskel skal det gøre – og for hvem?
- Hvad mangler vi at blive klogere på, før vi går i gang?
- Hvad er vores foreløbige bud på indholdselementer i en kommende udviklingsproces?

Der er ikke ét færdigt svar på hvad udbyttet af kortlægningen er og hvad næste skridt er. De spørgsmål må besvares lokalt og med afsæt i det konkrete lokalsamfund og kortlægningsarbejde. I det følgende vil vi i stedet diskutere de mulige gevinster for en nyudvikling af indsatserne, lokalsamfundets sammenhængskraft og fokus på de unges livsarenaer, som metoden kan føre med sig.

Potentielle gevinster ved KULA

KULA er en metode, som gør det muligt, at samles på tværs af mange slags erfaringer og fagligheder. Metoden skaber en ramme for at man sammen kan udforske en bred viden om unges livssituation og livsarenaer i lokalområdet, før man går i gang med at udvikle konkrete tiltag.

Særligt tre potentialer ved KULA kan bidrage til at åbne nye veje i arbejdet med at styrke inklusion, trivsel og deltagelse for unge, der kæmper med psykosociale vanskeligheder.

Et fælles rum for mennesker, der ikke plejer at mødes – afprøvning af KULA

Vi har tidligere beskrevet, hvordan en væsentlig forudsætning for en lokalsamfundsorienteret og lokalsamfundsstærkende indsats er, at der skabes mødesteder, hvor samtale mellem alle, der har en aktie i det konkrete problem, kan dele viden og skabe forbindelse til hinanden. Vi har også peget på, at det at mødes på tværs af faglighed såvel som organisation, er en udfordring der må adresseres aktivt, hvis det skal lykkes. Udfordringen består i, at aktører der allerede er optaget af at støtte unge på deres vej mod voksenlivet, mangler tid og rum til at finde ud af, hvordan de kan løfte denne opgave *sammen* til gavn for unge. Men udfordringen består også i, at der er mange aktører der oplever de unges vanskeligheder på første hånd, men ikke nødvendigvis har en defineret, aktiv rolle i at handle på dem. Endelig består udfordringen i, at forskellige aktører rundt om den unge (herunder den unge selv) kan komme til at opleve et modsætningsforhold frem for et fælles ansvar for at hjælpe den unge på vej mod inklusion og trivsel, hvis muligheden for dialog ikke er til stede.

Arbejdet med Bronfenbrenners udviklingsøkoslogiske model kan potentielt skabe nye veje og muligheder i forhold til disse tre udfordringer. For det første udgør modellen en metodisk ramme for at en række forskellige aktører kan samskabe en kortlægning af ungelivet i deres lokalområde. Den gør det muligt at samle mange aktørers viden, fra forskellige hjørner af lokalsamfundet, med for-

skellige roller i og berøringsflader med de unges liv. Det grundige kortlægningsarbejde tydeliggør, hvordan en enkelt aktørs viden ganske enkelt er utilstrækkelig, hvis man vil forstå mangfoldigheden og kompleksiteten i de sociale arenaer, som former og bliver formet gennem de unges liv. Det er i disse arenaer, de unges vanskeligheder opstår i, får konsekvenser og potentielt kan løses i. Man kan naturligvis godt lave kortlægningen alene, men selve kortlægningens metodik er med til at synliggøre, at den enkeltes viden dækker en begrænset del af landkortet, og hvor meget det føjer til kvaliteten af kortlægningen, at man er flere aktører med forskellige positioner.

KULA er afprøvet på et seminar, hvor vi havde inviteret aktører med fra fem forskellige lokalsamfund. Invitationen var sendt ud gennem centrale nøglefigurer i det enkelte område, som i de fleste tilfælde repræsenterede socialpsykiatrien. Vi opfordrede dem til at invitere andre aktører med, som de vurderede ville kunne være vigtige partnere i arbejdet med at skabe et lokalsamfundsprojekt lokalt hos dem. Det viste sig, at være meget forskelligt, hvem de havde inviteret med. På den måde samlede seminaret en lang række forskellige 'positioner', som fx repræsenterede de frivillige, klubberne, SSP, medborgerhusene, boligområder, børne og unge-forvaltningen og socialpsykiatrien. I forhold til de enkelte lokalområder var der relativt få positioner til stede, men tilsammen skabte denne blanding af aktører en stor bredde i den samlede gruppe, og en fælles erkendelse af:

- vigtigheden af at inddrage flere perspektiver i kortlægningen, for at skabe så nuanceret et billede som muligt;
- betydningen af at dele viden gennem kortlægningen, som noget der i sig selv åbnede for nye perspektiver og handlemuligheder på tværs af aktører;
- at der i hvert lokalområde manglede viden fra aktører, der ikke var til stede, hvilket skabte nysgerrighed på hvordan kortlægningen ville se ud hvis de var med til at lave kortlægningen.

På et kortlægningsseminar ankom fire personer fra Lyngbys Taarbæk kommune – to fra SSP og klubområdet og to fra det socialpsykiatriske område. De kendte til hinanden, men havde aldrig mødtes før – og gav således hinanden hånd for første gang ved ankomsten til dette seminar. I løbet af det døgn de var sammen udviklede de væsentlig ny viden sammen: de supplerede hinanden i deres viden om unges livsarenaer, de opdagede steder, hvor de gensidigt kunne trække på hinanden, og hvor opfindelsen af nye tiltag i den ene del af det kommunale arbejde viste sig unødvendig, i erkendelsen af, at der allerede blev gjort noget tilsvarende i den anden del af den kommunale virkelighed, som kunne styrkes og udnyttes gennem samarbejde. Det synes oplagt, at man kunne udvide dette perspektiv ved at invitere yderligere aktører med ind i kortlægningsarbejdet.

KULA er en oplagt ramme for at samle unge, de professionelle omkring unge i vanskeligheder, og mennesker, der måske oplever de unge på første hånd, også når de får psykosociale vanskeligheder, men som ikke nødvendigvis har et defineret ansvar for at agere på det. Metoden bliver så at sige et konkret mødested, hvor nye perspektiver og muligheder kan opstå i forhold til at løfte ansvaret for unges vanskeligheder på nye måder og i nye partnerskaber. Kortlægningsarbejdet samler deltagerne i et møde om det de i fællesskab er bekymret for – de unges trivsel. Det kan skabe en anden form for dialog og en anden forståelseshorisont. Også når det gælder opfattelsen af hinandens roller, viden og handlemuligheder. Mødet skaber nye former for gensidig forståelse af, at man arbejder med forskellige afsæt og logikker, men at man er fælles om at ville gøre en positiv forskel i unges liv. Denne forståelse, indblik og det visuelle overblik, kan potentielt føre til nye former for

samarbejde og partnerskab: "Processen med at skabe overblik er i sig selv vigtig – det er vigtigt at få øje på og invitere nøgleaktører ind".

Afsæt i de unges livsarenaer

En anden vigtig pointe i at starte en lokalsamfunds-baseret indsats med at kortlægge unges livsarenaer, er at flytte fokus fra 'tilbuddene', 'indsatserne', 'samarbejdsfladerne' osv. i retning mod at få øje på de oftest komplekse og mangfoldige liv, som man intervenserer i, når man vil hjælpe unge, der oplever en ungdom med alvorlige udfordringer.

Afsættet for Bronfenbrenners udviklingsøkologi er, at unge først og fremmest er deltagere i livet og aktive medskabere af deres virkelighed. Samtidig er pointen, at de netop ikke er eneskabere.

I Høje Taastrup kommune er et samarbejdsprojekt mellem medborgerhusene og socialpsykiatrien i kommunen under opsejling. På et kortlægningsseminar deltog repræsentanter fra begge parter. I begyndelsen af forløbet var lederen af medborgerhusene tydeligt forbeholden overfor at skulle spille en rolle i et socialpsykiatriske 'projekt'. Men i løbet af kortlægningsarbejdet skete et markant skred i parternes dialog, således at medborgerhus-lederen i stigende grad oplevede ejerskab til projektet og sluttede med erklære at 'det er jo os der skal invitere jer indenfor – ikke jer der skal stå og banke på'. Gruppen blev i stigende grad optaget af hvordan man kan skabe partnerskaber, som hverken er forankret i civilsamfundet eller i de professionelle institutioner, men som laver en helt tredje platform for samarbejde.

Deres verden bliver til i mødet mellem deres egen færden og de arenaer de færdes i, som selvfølgelig er med til at sætte rammen for, hvordan livet kan leves og former sig. Problemer såvel som muligheder opstår således, som et resultat af sociale processer i mødet mellem den enkelte og de sociale arenaer, de deltager i. Det er måske for mange en oplagt måde at forstå verden på. Alligevel bliver det desværre ofte sådan, at når man organiserer ungeindsatser i kommunerne og når man handler (eller ikke handler) på unges psykosociale vanskeligheder, kan det være svært at fastholde dette perspektiv. Indsatserne tager i stedet ofte afsæt i et system- og et problemperspektiv.

Metoden understøtter, at der tages afsæt i lokale unges livsarenaer, frem for at starte med at diskutere fx tilbud og samarbejdsflader, og dermed bliver det muligt at tydeliggøre nogle væsentlige pointer, som kan styrke og bevæge udviklingen af resiliente lokalsamfund. For eksempel kan kortlægningsarbejdet være med til at åbne for nye handlemuligheder i forhold til:

- De mange arenaer de unges liv leves i, som man muligvis ikke har øje for i det professionelle arbejde.
- De såkaldt 'gråzoneunge' der falder ud af almindelige tilbud uden at nogen handler på det.
- De brud, der opstår i unges liv, når de løber ind i vanskeligheder, og nye (professionelle) aktører kommer på banen, uden at der etableres forbindelse mellem dem og unges levede liv.

På den måde er kortlægningsarbejdets fokus på livsarenaerne med til at flytte perspektivet fra et ofte dominerende 'systemperspektiv' mod et stærkere blik for det levede liv, som systemerne intervenserer (eller ikke intervenserer) i.

Fokus på fællesskaber frem for på individuelle problemer

En sidste væsentlig gevinst ved at arbejde med KULA er, at den bidrager til at flytte fokus fra psykosociale vanskeligheder som primært individuelle, mod at få øje på vanskeligheder i deres sociale

Man får ofte først øje på den unge som fx 'diagnose', 'funktionsnedsættelse', 'udadreagerende', 'ensom' eller 'frafaldstruet', og det bliver den linse, der former forståelse og handlemuligheder.

kontekst. Metoden skaber dermed mulighed for at udviklingen af et fælles lokalsamfund bliver omdrejningspunktet for indsatserne.

Lad os give et eksempel. Socialpsykiatrien tager forståeligt nok oftest afsæt i sin egen hovedopgave og organisatoriske ramme. Det samme gør lægen, skolen, foreningslivet, arbejdspladserne osv. Det betyder at unge i vanskeligheder ofte kommer til syne og mødes gennem de briller, som den organisatoriske ramme og hovedopgave skaber. I skolen betragtes de måske som elever med meget fravær eller elever der forstyrrer undervisningen. I foreningslivet som nogle unge, der ikke passer ind eller kommer nogle få gange, for så at forsvinde igen. Når unge får brug for støtte fra socialpsykiatrien, mødes de som unge med individuelle psykiske vanskeligheder. Der bliver naturligvis gjort mange kvalificerede bestræbelser på at få øje på unges vanskeligheder som socialt forankrede. Alligevel kan der være en tendens til, at den organisatoriske ramme står i vejen for at få øje på kompleksiteten og nuancerne i det liv, hvori unge møder vanskeligheder. Man får ofte først øje på den unge som fx 'diagnose', 'funktionsnedsættelse', 'udadreagerende', 'ensom' eller 'frafaldstruet', og det bliver den linse, der former forståelse og handlemuligheder. Når der bliver arbejdet med at skabe 'samarbejde på tværs', sker dette ofte med afsæt i de organisatoriske rammer, hvori de unge fx er 'sager' eller 'frafaldstruede', og hvor det tit bliver en koordinering af indsatsen omkring den enkeltes individuelle problem, der er det primære

fokus. Derfor bliver unge, der kæmper for at indtage deres egen fremtid på en vellykket måde, for ofte set i brudstykker og tabes på vejen, som det er beskrevet i artiklen 'Splittet til atomer'.

Hvad skal der til for at lykkes med KULA?

Metoden muliggør et fokus på fællesskaber og lokalsamfund, som ser ud over faglighed, opgaver og organisationer, og frisætter den fælles refleksion over nye handlemuligheder. Men hvad skal der til for at lykkes med metoden? Tre ting synes at være særlig afgørende og udfordrende, for at KULA giver det ønskede resultat, nemlig facilitering, involvering af de rette personer og inddragelse af de unge som partnere.

Facilitering er nødvendig

Facilitering er en central del af KULA, og er et værktøj til at gøre det lettere for en gruppe mennesker at nå et fælles mål. Det er vigtigt, at der en en, der påtager sig rollen som facilitator af metoden, og det indebærer blandt andet at facilitatoren ikke tager parti, eller har et særligt standpunkt. I stedet er det facilitatorens rolle aktivt at understøtte dynamik, ejerskab og resultater i gruppen af deltagere i kortlægningsmetoden. Grundlæggende er der tale om to elementer i facilitering: forberedelse af processen, samt selve faciliteringen.

I forberedelsen af processen er det vigtigt at have fokus på, at der skal skabes et godt mødested. Der skal så at sige skabes en ramme for, at forskellige

parter fra forskellige organisationer, som spiller en rolle i unges liv, kan mødes, dele viden og skabe relationer. I den forbindelse kan det være væsentligt at mødes udenfor de organisationer, som deltagerne repræsenterer hver især. Det kan være et neutralt sted, måske i naturskønne omgivelser, som kan nydes når der er pause og invitere til dialog – også i pauserne.

Der er også brug for, at det pågældende mødested rummer mulighed for forskellige aktiviteter og øvelser. Rammerne skal indbyde til, at der kan anvendes forskellige procesmetoder til at omsætte hensigt til mål. I forberedelsen er det nødvendigt at overvejer nøje hvilke procesmetoder, fx refleksion, dialog, runde etc., som bedst understøtter målet med at mødes på tværs og samskabe viden.

Når aktiviteterne skal igangsættes og understøttes, et det afgørende, at facilitatoren i selve situationen aktivt understøtter at alle perspektiver inddrages i bestræbelsen på, at nå det fælles mål. Denne aktive understøttelse gøres dels ved at facilitator løbende skaber mening på mødet ved at skabe mulighed for dialog på tværs af mulige konkurrerende perspektiver, og fastholder fokus på unges livsarenaer, og dels ved at styre processen, og ikke indholdet, i diskussioner og drøftelser. Styringen på proces består i, at skabe retning og fremdrift for interaktionen i gruppen ved at stille nysgerrige, åbne, udforskende og opfølgende spørgsmål, og opfordre deltagerne til at gøre det samme. Som facilitator er det tillige vigtigt at tage ansvar for energien i rummet med relevante forstyrrelser, pauser og 'ryste sammen'-øvelser.

Involver de rette mennesker

Involvering af de rette mennesker peger på en udfordring i arbejdet med at lave denne type kortlægninger, hvis deres potentiale skal udnyttes fuldt ud. Allerede i forberedelsen af metoden viser denne udfordring sig, for hvem er de rette deltagere? Her må man drøfte, undersøge og inddrage andre i beslutningen om, hvem der skal inviteres og involveres.

Metoden forudsætter en grundig kortlægning af hvem der skal være med i selve kortlægningsarbejdet i KULA, inden man går i gang. Og potentielt kræver det flere runder af kortlægningsarbejdet, fordi kortlægningen i sig selv kan være med til at åbne øjnene for hvem der er vigtige, men aktuelt fraværende, aktører. Det kræver en kulturel vending at tænke i lokalsamfund frem for relationer mellem professionelle og unge, idet det er andre kompetencer der er brug for, fx indgående lokal kendskab, når vi vil kortlægge unges livsarenaer lokalt. Til gengæld rummer kortlægningsarbejdet det væsentlige potentiale, at det på samme tid skaber ny, samlet *viden* om ungelivets arenaer i et konkret lokalsamfund og samtidig skaber kiemen til nye handlemuligheder i kraft af det *møde* mellem forskellige aktører, som metoden danner ramme for.

En anden udfordring, i forhold til at invitere og involvere de rette mennesker, handler om at det er nødvendigt at legitimere, at der afsættes tid til at mødes på tværs, og udenfor de traditionelle organisatoriske sammenhænge. Her er det helt centralt at fremhæve, italesætte og tydeliggøre baggrund og formål med at mødes. Et bredt formål og fokus er nødvendigt for at kunne tiltrække så mange forskellige aktører som muligt. Samtidig kan det være en udfordring, fordi et bredt fokus ikke tydeligt anviser hvad mødet kan munde ud i. Her kan argumenter eventuelt hentes i eksisterende forskning og udviklingsarbejde, som artiklen *Det gør en forskel – om betydningsfulde faktorer i social inklusion* sætter fokus på. Heri fremhæves blandt andet lokale partnerskaber som virkningsfulde for social inklusion, og partnerskaber kan kun skabes gennem møder med forskellige aktører. Samtidig er udfordringen, at mange aktører ikke kender hinanden, og derfor ikke får øje på hinanden som mulige samarbejdspartnere. Som deltagerne i det omtalte seminar med deltagere fra seks forskellige kommuner, udtrykte det: "*Der er overraskende mange aktører. Vi mangler et forum for at få kendskab til hinanden – i virkeligheden kender vi ikke det vi hver især repræsenterer*".

Inddrag unge som partnere

Kortlægningsarbejdet tydeliggør også, at for at tage afsæt i unges livsarenaer, er det nødvendigt at inddrage unges viden helt fra begyndelsen. Hvis deres erfaringer og viden mangler i kortlægningsarbejdet, kommer den synligt til at mangle i landkortet. De unge er eksperter i eget liv, og kender – om nogen – de arenaer de bevæger sig i, rundt om eller i periferien af. De ved også, og har oplevet hvad det betyder, når forbindelser mellem arealer forsvinder eller slet ikke skabes.

I bestræbelsen på at holde fokus på unges livsarenaer er det derfor af stor betydning, at inddrage de unge fra starten, gøre dem til deltagende partnere og bringe deres egen viden i spil. Det er en central nøgle til at skabe lokalsamfundsbaseerede indsatser for øget inklusion og psykisk trivsel. Når inddragelsen lykkes giver det adgang til unik viden om unges oplevelser af tilhørsforhold, deltagelse og indflydelse i det lokalsamfund hvor de lever. En viden, som er helt nødvendig for at finde bedre måder at arbejde med inklusion, som varetager unges interesser og ønsker. Som en ung har udtrykt det: *"Det betyder meget at høre til – men det at være et sted er ikke det samme som at høre til. Spørg mig hvordan jeg oplever de sociale fællesskaber jeg er i – på godt og ondt".*

Det understøtter således vigtigheden af at invitere unge ind som deltagere. I den forbindelse er det vigtigt at unge inviteres ind som *partnere*, så der bliver tale om reel involvering. Unge vil gerne, og efterlyser ofte at blive hørt, spurgt og inddraget. De vil gerne føle sig "brugbare og nyttige", men det kan være udfordrende for dem at deltage og udfordrende for de professionelle at inddrage dem. Hvordan unge inddrages som partnere, må besluttes og afprøves lokalt, og ud fra lokale behov og muligheder.

Metoden lægger op til at kortlægningen laves sammen med de unge, i samme rum og unge kan også inddrages i drøftelser og beslutninger om hvilke aktører, der skal inviteres til første runde af kortlægningsarbejdet. Hvis det ikke er muligt at invitere og involvere unge på denne måde, kan man i stedet med succes fx nedsætte ungenetværk, som

kan kvalificere kortlægningen, eller lave deres egen fælles kortlægning, som kan sammenholdes med de øvrige partneres kortlægninger. Her vil forskelle og overlap i forståelser blive tydelige, og skabe afsæt for nye erkendelser for det videre arbejde.

Referencer

- Berliner, P., & de Casas Soberón, E. (2011). Inklusion i foranderlige fællesskaber : Et community psykologisk perspektiv. Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift, Årg. 48(Nr. 3), 289-295, 299.
- Fyrand, L. (c2005). Socialt netværk: Teori og praksis. Universitetsforl.
- Seebohm, P., Gilchrist, A., & Morris, D. (2012). Bold but balanced: How community development contributes to mental health and inclusion. Community Development Journal, Vol. 47(No. 4), 473 - 490.
- Seikkula, J. (2008). Åben dialog og netværksarbejde. Laplandsmodellen i psykiatri og socialt arbejde. Hans Reitzel.

Kommuner og lokal- og civilsamfund i nye partnerskaber om fremtidens sociale opgaver

Skabelsen af partnerskaber på tværs af sektorer er et af de betydningsfulde elementer i en indsats, der er orienteret mod inklusion og deltagelse i fællesskaber i lokalsamfundet. Det skaber grobund for nye løsningsmuligheder – og nye udfordringer.

Af Karsten Vrangbæk, professor KU og Leif Olsen, seniorforsker KORA

Tankerne om aktiv inddragelse af lokal- og civilsamfund – borgere, fællesskaber, foreninger og andre private aktører – til løsning af sociale opgaver har fået fornyet styrke i de senere år. Det hænger sammen med, at velfærdsstaten står overfor en række udfordringer, der strækker sig lige fra økonomi til legitimitet og innovation, hvilket ikke mindst gælder for kommunerne (Houlberg & Jensen, 2010). Det betyder, at det ikke nødvendigvis alene er kommuner, regioner og staten, der forventes at være ansvarlige for at løse sociale opgaver, fordi det på mange måder kan vise sig hensigtsmæssigt at etablere partnerskaber med lokal- og civilsamfund. Nogle opgaver kan måske endda løses bedre af frivillige, som kan have særlige erfaringer, engagement eller bare bedre tid. Disse tanker finder også genklang i den teoretiske litteratur om moderne samspilsformer mellem offentlige og private aktører. Her peges på, at større inddragelse af aktører fra lokalsamfundet i planlægning og produktion af serviceydelser kan indebære en række fordele i forhold til økonomi, legitimitet og innovation (Osborne, 2008; Pestoff & Brandsen, 2010). Ideer om partnerskaber har derfor vundet indpas hos mange forskellige politiske aktører. Det er særligt tydeligt i England, hvor den konservative regering har formuleret ideerne om ”Big Society” (Wier & Vrangbæk, 2012). Med den

baggrund, og med udsigten til yderligere udvikling af partnerskaber mellem kommuner og lokal- og civilsamfund, har vi valgt at se nærmere på nogle af disse udviklingstendenser og give eksempler på nye samspilsformer mellem offentlige og private aktører i England og Danmark. Til slut præsenterer vi nogle udfordringer og spørgsmål, som særligt kommunerne bør være opmærksomme på i forhold til deres fremtidige samspil og eventuelle partnerskaber med aktører i lokal- og civilsamfundet om løsning af sociale opgaver.

Udfordringer og udviklingstendenser i velfærdsstaten

Organiseringerne og ressourcerne i den offentlige sektor bliver udfordret kraftigt i de kommende år. Der er stærke demografiske, økonomiske og teknologiske udviklingstendenser, som gør det nødvendigt for kommuner, regioner og staten at finde frem til nye måder at organisere løsninger af de sociale opgaver på.

Når vi ser på udfordringerne er det ikke til at komme uden om, at velfærdsstaten bliver udsat for kraftige eksterne pres i form af en stigende andel ældre i befolkningen, stigende forventninger hos borgerne og økonomisk knaphed. Herudover kan

der peges på stigende individualisering og vigende opbakning til kollektivt finansierede løsninger, særligt blandt velstillede borgere. Endelig kan der iagttages stigende krav om skræddersyede servicetilbud og valgfrihed, og tendens til at sammenkæde retten til ydelser med personlig indbetaling. Disse udfordringer er hver for sig og i kombination med til at forstærke presset på den offentlige sektor.

Spørgsmålet er, hvordan den offentlige sektor kan imødekomme disse udfordringer og samtidig fortsætte med at løse de mange sociale opgaver, der forventes løst af kommuner, regioner og staten.

Udnyttelse af ny teknologi er udpeget som en del af svaret, men herudover kan der peges på nye typer samarbejds- og interaktions- og produktionsformer mellem offentlige og private aktører i forhold til at løse velfærdsstatens opgaver. Her vælger vi at se nærmere på, hvordan lokal- og civilsamfund kan tænkes at indgå i løsningen af disse store opgaver.

Udviklingen af svar på udfordringerne foregår ad flere hovedspor:

- Markedsmekanismer indføres for at imødekomme de mere individualiserede ønsker og krav, og for at reducere omkostningerne, fx i form af frit valg ordninger eller udlicitering af opgaver.
- Partnerskaber udvikles i bred forstand og afprøves for at finde veje til samarbejde mellem offentlige og private aktører om udvikling, planlægning og levering af velfærdsydelser. De private parter kan være kommercielle firmaer, non-profit virksomheder, frivillige foreninger eller grupper af løst organiserede borgere.
- Samproduktion etableres hvor borgerne selv kan tage ansvar for og bidrage aktivt til produktion af løsninger. Det gælder fx information til skat, udvikling af læreplaner, selvmonitorering og behandling med telemedicin, aktive beskæftigelsesindsatser mv.

- Frivillige inddrages i opgaver, hvor borgere, ad hoc eller i forskellige uformelle organiseringer, kan bidrage til almennyttigt arbejde, uden nødvendigvis at være med i formelt organiserede fællesskaber. Det kan være løsning af opgaver som fx som lektiehjælper, som besøgsven, hospitalshjælper, natteravn mv.
- Privat og fondsfinansiering benyttes, hvor finansiering af sociale løsninger kan etableres via almennyttige fonde, private forsikringer, brugerbetalingsordninger mv.

De forskellige spor udelukker ikke gensidigt hinanden, og kan både udvikles parallelt og flettes sammen i et kompliceret og dynamiske samarbejdsflader mellem aktørerne fra henholdsvis det offentlige, det private og lokal- og civilsamfund.

Lokal- og civilsamfundets ressourcer og samarbejde med offentlige aktører

De nævnte udviklingstendenser forventes at skabe en række samtidige forskydninger i rollerne for de forskellige aktører i det offentlige, det private og lokal- og civilsamfundet. Disse nye roller og deres nye kombinationer vil danne det nye landskab, hvor inddragelse af lokal- og civilsamfund som ressource i løsningen af sociale opgaver skal finde sted. Figur 1 fremhæver nogle af de centrale træk i aktørernes nye roller, der stiller nye krav og udfordrer aktørerne i deres traditionelle forhold til hinanden, men også åbner for nye muligheder og nye samarbejdsformer. De dominerede træk er individualistiske, og skaber en stærk individualiseringstrend, der dog suppleres af nogle modsatrettede træk, der fastholder fællesskaber, der til dels kan knyttes til lokal- og civilsamfund, men også kan gå på tværs af disse og skaber behov for nye samarbejdsformer med andre aktører.

Disse forandringer i aktørernes roller danner den brede bane for involvering af lokal- og civilsamfund i fremtidens produktion af indsatser, der kan løse sociale opgaver. Der bliver tale om et mere heterogent sæt af relationer, hvor grænserne mellem offentligt og privat, almene og profitdrevne

Figur 1: Udvikling i roller for borgere, myndigheder, lokal- og civilsamfund og private virksomheder

<p>Borgere</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fra voice, hvor man gør sin stemme gældende via traditionelle demokratiske kanaler ■ Fra passiv modtager af velfærdsydelser ■ Fra generel samfundsorientering <p>Fortsættelse og fornyelse af engagement i frivilligt foreningsarbejde og socialt arbejde.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Til choice, hvor man handler som individuel forbruger ■ Til aktiv medproducent af velfærdsydelser ■ Til gruppe eller individorientering
<p>Myndigheder</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fra dominerende planlægger ■ Fra dominerende leverandør ■ Fra dominerende finansieringskilde 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Til facilitator ■ Til partner ■ Til medproducent
<p>Lokal- og civilsamfund</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fra altruisme og fokus på hele området ■ Fra frivillig amatør ■ Fra fast organisering ■ Fra klar adskillelse af non-profit og kommerciel drift 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Til individ- eller gruppeorienteret indsats ■ Til professionel partner ■ Til ad hoc organisering og løsere tilknytning fx i virtuelle fællesskaber ■ Til eventuel socialøkonomisk eller kommerciel virksomhed på baggrund af erfaringsudvikling
<p>Private virksomheder</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fra klar adskillelse af aktiviteter mellem profit og non-profit 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Til diversificering med kombination af kommercielle aktiviteter og sociale velgørende formål

aktører, egennyttede og altruistiske brydes og sættes sammen på nye måder. Der er grundlag for en forventning om, at en del opgaver, som i dag varetages i offentligt regi, i stedet vil blive løst af aktører i lokal- og civilsamfund, eventuelt i samspil med forskellige typer af private og offentlige aktører. Det er derfor meget relevant at se på, hvilke former for arbejdsdeling og samproduktion, der kan etableres omkring planlægning og produktion af de mange kendte og nye former for sociale indsatser, der bliver behov for i fremtiden.

Eksempler på samproduktion af sociale indsatser

Lokal- og civilsamfund, offentlige og private aktører må fremover forventes i stigende omfang at indgå i forskellige former for samproduktion af indsatser til at løse sociale opgaver. Der kan tænkes mange forskellige former for samproduktion og figur 2 viser en række af disse former for samproduktion i samarbejde mellem offentlige og private aktører. Figuren skelner mellem planlægning og produktion og identificere en række mulige kombinationer af samarbejde og arbejdsdeling

mellem offentlige aktører og lokal- og civilsamfund.

Det kan forventes, at vi fremover vil se en bevægelse, hvor aktiviteter fra den øverste venstre firkant, med traditionel offentlig produktion, i stigende grad vil bevæge sig over i de andre kombinationsfelter, hvor aktører fra lokal- og civilsamfund i stigende grad deltager i planlægning og produktion af offentlige indsatser.

Dette er for så vidt ikke nyt. Der er en lang tradition for involvering af frivillige borgere og aktører fra lokal- og civilsamfund, når vi ser på historien i de nordiske lande (Boje, Fridberg, & Ibsen, 2006; Bundesen, 2001; Ibsen, Boje, & Fridberg, 2008). Det nye er, at omfanget og formerne forventes at

ændre sig betydeligt. En række af de allerede eksisterende eksempler på samproduktion nævnes i tabel 1, der kan give inspiration til at se tendenser og udviklingsmuligheder.

Tabel 1 viser spændvidden i forhold til sektorer og aktiviteter, men der er naturligvis langt fra tale om en dækkende oversigt, der desuden må forventes at udvikle sig meget i de kommende år. En mere samlet oversigt over traditionelle frivillighedsaktiviteter i Danmark findes i publikationen *Den frivillige sektor i Danmark – omfang og betydning* (Boje, et al., 2006). Det interessante er i høj grad potentialet for udvikling af nye interaktions- og samarbejdsformer, som tager højde for de bredere kulturelle og makro-sociale strømninger, og involverer borgere og aktører i lokal- og civilsamfund

Figur 2: Kombinationer af samarbejde mellem offentlige aktører og lokal- og civilsamfund

		Planlægning og design af offentlige indsatser		
		Offentlig aktør planlægger alene	Fælles planlægning	Ingen offentlig aktør i planlægning
Produktion af offentlige indsatser	Offentlig aktør alene	Traditionel offentlig produktion	Offentlig produktion med bidrag fra lokal- og civilsamfund i planlægning	Offentlig produktion ud fra lokal- og civilsamfundets ønsker og krav
	Samproduktion af offentlig aktør og lokal- og civilsamfund	Samproduktion af offentlige indsatser	Fuld samproduktion	Samproduktion af indsatser ud fra lokal- og civilsamfundets planer
	Lokal- og civilsamfund alene	Lokal- og civilsamfund udfører offentlig produktion	Lokal- og civilsamfund producerer indsatser efter fælles planer	Selvorganisering og produktion i lokal- og civilsamfundet

Figuren er tilpasset ud fra Bovaird, 2007: *Commission for Rural Community Development – Beyond Engagement and participation, user and community co-production of services.*

Tabel 1: Eksempler på offentlige indsatser, hvor lokal- og civilsamfund indgår i planlægning og produktion

	Danmark	England*
Kultur og fritidsområdet	Idrætsaktiviteter alene eller i kombination med undervisningstilbud, naturtilbud, sundhedstilbud mv.	Drift af museer og biblioteker Udvikling af film om unges muligheder for at bidrage til community development Fælles internet til småbyer og landbefolkning
Socialområdet	Frivillige herberger, telefonrådgivning mv. "Natteravne" Lektiecafeer Handicapråd	Kontaktbase med formidling af frivillige servicetilbud og behov Fællesdrift af lukningstruet pub Planlægning af billige boliger og bottom-up byudvikling
Sundhedsområdet	Idrætstilbud med forebyggelse Frivillige på sygehuse Patientforeningers medlemstilbud og forskning	Patientforeningers medlemstilbud
Ældreområdet	Besøgsvenner Ælderåd	Kontaktbase med formidling af frivillige tilbud om hjælp
Miljøområdet	Strandoprydning Naturbevarelse	

* Eksemplerne er hentet fra de af den engelske regering udpegede "Vanguard Areas for Big Society".

på innovative måder. Nye koncepter og strategier udvikles for nye partnerskabsformer mellem offentlige aktører og aktører i lokal- og civilsamfundet.

Teoretiske overvejelser bag idéen om fordele ved øget inddragelse af lokal- og civilsamfund

Udover de økonomiske aspekter bygger argumenterne for øget inddragelse af lokal- og civilsamfund på forestillinger om en række af mulige gevinster i form af fx øget demokratisk legitimitet og inno-

vation ud fra normative forskrifter og idealer, der fx formuleres i konventioner såsom FN's Handicapkonvention (Osborne, 2008; Pestoff & Brandsen, 2010). Den demokratiske legitimitet tænkes at følge af den direkte borger involvering i design og/eller produktion, mens innovation forstået som "en væsentlig forandring af produktionsprocessen for sociale indsatser eller af de sociale indsatser i sig selv" skulle følge af de særlige kulturelle kendetegn og de betingelser, som lokal- og civilsamfund fungerer under. Lokal- og civilsamfund og private virksomheder er underlagt færre formelle regler end offentlige organisationer, og har flere

styringsmæssige frihedsgrader. Alle disse forhold vil teoretisk set kunne bidrage til billigere og bedre planlægning og produktion af sociale indsatser og desuden forbedre effekterne heraf.

Udfordringer ved øget inddragelse af lokal- og civilsamfund

Der er mange forhåbninger knyttet til samproduktion, men fra et forskningsmæssigt perspektiv rejser der sig en række spørgsmål om hvorvidt disse positive forventninger faktisk kan indfries, og mere generelt om hvilke effekter, der kan påvises ved øget inddragelse af lokal- og civilsamfund i samproduktion. Internationale studier bekræfter, at der er større praksis for borgerinvolvering i "not-for-profit" skoler og børnehaver sammenlignet med offentlige ditto. Disse studier siger imidlertid ikke meget om, hvad det betyder for opfattelsen af borgerrollen, og for den bredere interaktion med den offentlige sektor, og i øvrigt dækker de mest "socialdemokratiske velfærdsstater" (Pestoff, 2006; Vamstad, Pestoff, Wörlund, & Berglund, 2007).

Der findes ikke mange systematiske studier af innovationspotentialer ved medinddragelse af aktører fra lokal- og civilsamfund. Forskere finder, at der er innovativt potentiale, men at dette i højere grad skyldes interaktionen med offentlige myndigheder, end særtræk ved lokal- og civilsamfundene (Osborne, 2008). De reguleringsmæssige rammer og myndighedernes evne til at indgå i samarbejde spiller altså en væsentlig rolle. Studier fra Holland bekræfter, at hybrid-organisationer mellem stat, marked og civilsamfund har en tendens til at udvikle innovative løsninger, som låner fra alle tre sektorer (Brandesen & van Hout, 2006).

Samlet set er det klart, at der mangler en del viden om hvorvidt og hvordan øget inddragelse af aktører fra lokal- og civilsamfund kan skabe økonomiske gevinster, demokratisk legitimitet og innovation i praksis. Der er meget der taler for sådanne positive effekter, men der er også en række risikomomenter, som bør undersøges nærmere: Hvordan skabes en frugtbar ramme for inddra-

gelse af lokal- og civilsamfund i planlægning og produktion af sociale indsatser? Hvordan undgår man at kvæle det engagement, som er grundlaget for frivillig deltagelse? Og på den anden side: Hvordan sikres en vis grad af professionalisme? Og hvordan sikres den universalitet og lighed, som er velfærdsstatens varemærke? Hvem kan borgerne holde ansvarlige for samproducerede ydelser og hvordan? Hvad sker der, hvis de frivillige alligevel ikke kan løfte opgaverne? Og hvad er de offentlige omkostninger ved at administrere samarbejdet, givet at det formelle ansvar fortsat ligger i offentligt regi? Sådanne spørgsmål bør overvejes i forbindelse med kommunernes fremtidige strategi for inddragelse af lokal- og civilsamfund i løsningen af offentlige sociale opgaver.

Referencer

- Boje, T. P., Fridberg, T., & Ibsen, B. (2006). Den frivillige sektor i Danmark, omfang og betydning. Socialforskningsinstituttet.
- Bovaird, T. (2007). Beyond Engagement and Participation: User and Community Coproduction of Public Services. *Public Administration Review*, 67(5), 846-860. doi: 10.1111/j.1540-6210.2007.00773.x
- Brandesen, T., & van Hout, E. (2006). Co-management in public service networks. [Article]. *Public Management Review*, 8(4), 537-549. doi: 10.1080/14719030601022908
- Bundesen, P. (2001). Filantropi, selvhjælp og interesseorganisering, frivillige organisationer i dansk socialpolitik 1840-1990erne. Odense Universitetsforlag.
- Houlberg, K., & Jensen, K. B. (2010). Kommunerens økonomiske situation og udgiftspolitiske prioriteringer. AKF.
- Ibsen, B., Boje, T., & Fridberg, T. (2008). Det frivillige Danmark. Syddansk Universitetsforlag.
- Osborne, S. P. (2008). The third sector in Europe, prospects and challenges. Routledge.
- Pestoff, V. (2006). Citizens and co-production of welfare services. [Article]. *Public Management Review*, 8(4), 503-519. doi: 10.1080/14719030601022882

- Pestoff, V., & Brandsen, T. (2010). Public Governance and the third sector. Opportunities for co-production and innovation? In S. P. Osborne (Ed.), *The New Public Governance? Emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. Routledge.
- Vamstad, J., Pestoff, V., Wörlund, I., & Berglund, S. (2007). *Governing Welfare: The third sector and the challenges to the Swedish Welfare State*. Mid Sweden Univ.
- Wier, M., & Vrangbæk, K. (2012). Big Society: Fremtidens velfærd i borgernes hænder? *Danske Kommuner*, 10.

Centrale begreber

Lokalsamfund

Lokalsamfund forstås ofte i geografiske termer, defineret som et bestemt område (fx et udsat boligområde). Denne publikation anvender begrebet i en lidt bredere forståelse, hvor et lokalsamfund består af materielle forhold fx bygninger og natur, organisatoriske forhold som fx foreninger og tilbud, og det sociale netværk, som består af mellem-menneskelige relationer, kultur og normer mv. Vi betragter derfor lokalsamfund som måder hvorpå mennesker finder sammen med andre i identitets-, interesse-, og praksisfællesskaber (Gilchrist, 2009). Der er derfor ikke lighedstegn mellem geografisk område og lokalsamfundsfællesskab, men i stedet afsæt i at lokalsamfund udgøres af forbindelser og sammenhænge imellem sociale netværk og de forbindelser, der ikke er (Rowson, Broome, & Jones, 2010).

Man bruger også det engelske begreb *community*, når der tales om lokalsamfund, idet det bibringer vores forståelse af lokalsamfund noget særligt. Community kan oversættes til fællesskab, forstået som oplevet fællesskab på et konkret niveau, men også et fællesskab, der rækker ud over familien. Community forstås derfor som fællesskab oplevet ud fra lokalitet, fælles værdier, konkret samarbejde eller sociale relationer (Berliner & Larsen, 2010).

Inklusion

Teksterne tager afsæt i en erkendelse af, at inklusion indebærer, at organisationer og systemer forandrer sig, så det muliggør at alle kan deltage på måder, der åbner op for lige muligheder, uan-

set forudsætninger (Berliner & de Casas Soberón, 2011).

Alle mennesker har et behov for at høre til og være aktive deltagere i fællesskabet (KL, 2013). Inklusion rummer således et handlingsaspekt, som handler om deltagelse, og et oplevelsesaspekt, der handler om at opleve at høre til.

Fokus er på inklusion, og det fremhæves, at det afgørende element i udvikling af inkluderende praksis er partnerskab med aktører i samfundslivet. Det forudsætter dialog og parathed til at skabe sammen, og partnerskabet må bygge på involvering af borgeres egne erfaringer med in- og eksklusion. Inklusion forudsætter derfor tillige udvikling af indstilling, kultur og kompetencer i professionelle tilbud, skift i magtforholdet mellem bruger og professionel, og ændring af relationen mellem professionelle tilbud og det omlæggende samfund. Inkluderende praksis er et grundlæggende menneskesyn, og ikke blot en metode (Fieldhouse, 2012; KL, 2013).

Partnerskaber

Etablering af partnerskaber er en del af en inkluderende praksis. Hensigten med partnerskaber i denne sammenhæng er, i samarbejde med samfundsmedlemmer, at identificere problemer, ressourcer og muligheder i lokalsamfundet, og sammen foretage prioriteringer og udvikle handleplaner for inkluderende og lokalsamfundsstyrkende aktiviteter.

Afsættet for partnerskaber i inkluderende praksis er fælles fokus på målgruppe, i stedet for fokus på ydelser eller organisationer. Et fokus, der kun kan blive fælles gennem samarbejde mellem flere perspektiver, sandheder og løsninger (Follesø et al., 2011). Partnerskaber indebærer andre roller og funktioner for de borgere og professionelle, der indgår i partnerskabet, end der traditionelt forventes i et samarbejde mellem professionelle og borgere. For at der kan være tale om partnerskaber, forudsætter det at parterne lytter til hinanden, og anerkender hinandens viden og input til partnerskabet. Det betyder blandt andet, at borgerne anerkendes som eksperter på deres behov og udfordringer (Bezyak, Walker, Gilbert, & Trice, 2012; KL, 2013).

Social kapital

Begrebet social kapital forstås som den værdi, der knytter sig til sociale forbindelser mellem mennesker, og de tilhørende normer og tillid i et lokalsamfund. Social kapital består af fem karakteristiske træk: sociale netværk, civilt engagement, lokal civil identitet (oplevelse af tilhørsforhold, solidaritet og ligeværdighed), gensidighed og normer for samarbejde, og tillid (McKenzie & Harpham, 2006). De centrale byggesten til social kapital er relationer, normer og tillid, imellem og indenfor grupper og institutioner (ibid).

Social kapital konceptualiserer træk ved fællesskaber, og rummer summen af eksisterende eller potentielle sociale og materielle ressourcer (Berliner red. 2004). Social kapital skabes og vedligeholdes gennem netværk, sociale relationer og deres meget forskellige (positive og negative) kvaliteter, som bidrager til at forme normerne og deltagelsesmulighederne i et givet fællesskab eller område (Berliner, 2004; Rowson, Broome, & Jones, 2010).

Når vi bruger begrebet social kapital i faghæftet, fokuserer vi blandt andet på det, Robert Putnam har kaldt afgrænsende (*bonding*) og brobyggende (*bridging*) social kapital. Bonding social kapital er fx den type social kapital, som en familie eller homogene grupper består af. Og bridging social

kapital er forbindelserne mellem forskellige netværk og grupper i et samfund. Lokalsamfund med et højt niveau af bridging social kapital kan bedre håndtere konflikter og udøve indflydelse på lokale resurser (McKenzie & Harpham, 2006). Sociale netværk er den nødvendige forudsætning for social kapital, og ved at undersøge og kortlægge sociale netværk, kan man synliggøre et lokalsamfunds sociale kapital og blive klogere på interventionsmuligheder og behov (Rowson, Broome, & Jones, 2010). Begrebet rummer på denne måde et fokus på sociale netværk som det stof, lokalsamfund og fællesskaber er vævet af.

Sociale netværk

Begrebet sociale netværk anvendes til at beskrive en helhed af menneskelige relationer, hvorfra det enkelte menneske får støtte, materiel hjælp, tjenester, kundskaber og nye relationer. Sociale netværk knytter sig både til et individ og et lokalsamfund, idet et lokalsamfund er vævet af sociale netværk og netværkene er den nødvendige forudsætning for social kapital (Rowson, Broome, & Jones, 2010). En persons sociale netværk dannes af de familiemedlemmer, slægtninge, arbejds-, skole- og lignende relationer, samt øvrige relationer såsom naboer, venner og professionelle hjælpere. De forskellige dele af netværket har indflydelse på hinanden, og nogle relationer optræder i flere dele af netværket. En ven kan derfor også være en arbejdskollega, men alle medlemmerne i det samlede netværk kender ikke nødvendigvis hinanden, og på den måde adskiller begrebet sig fra en social gruppe (Seikkula & Stenersen, 2012). Et lokalsamfunds sociale netværk består af den komplekse helhed af dets medlemmers sociale netværk i lokalområdet. Et lokalsamfund består derfor ofte af en række forskellige sociale netværk, som er i større eller mindre grad er forbundet med hinanden (Rowson, Broome, & Jones, 2010).

Social støtte

I faghæftet definerer vi social støtte som funktionelle aspekter ved et socialt netværk (Seikkula & Stenersen, 2012). Social støtte er en vigtig kompo-

ment i udviklingen af resiliens overfor belastende situationer. Det er social støtte fra sociale netværk der udgør en såkaldt *buffer*, en beskyttelse, mod mistriksel. Social støtte refererer overordnet til former for hjælp og bekræftelse fra medmennesker, som fremmer personlig trivsel i kraft af at føle sig elsket, betydningsfuld og en del af et gensidigt netværk (Berliner, 2004).

Resiliens

Resiliens bruges dels i forhold til det enkelte menneske og dels i forhold til fællesskaber. Resiliens handler om kapacitet til at udvikle, forandre og tilpasse sig, også under vanskelige og belastende vilkår. Udvikling af resiliens er relationelt afhængig af sociale netværk, hvilket betyder at hvis man vil arbejde med at understøtte udviklingen af resiliens, må man rette interventioner mod fællesskaber, community og lokalmiljø (Berliner & de Casas Soberón, 2011).

Et særligt fokus her er på at forstå hvad der kendetegner *resiliente fællesskaber*, for fællesskaber er ikke et mål i sig selv, og ikke alle fællesskaber fremmer trivsel og mental sundhed. Når der skal arbejdes med at understøtte og skabe resiliente fællesskaber, er det derfor vigtigt at undersøge hvad og hvilke dele af konkrete systemer, der fremmer trivsel. Der vides allerede lidt om hvad der generelt opleves som godt og dårligt i fællesskaber, om end det varierer lidt i forskellige kontekster. Solidaritet, kærlighed, tillid og respekt står øverst på listen over det, der opleves som godt i fællesskaber og der kan med fordel tages afsæt i denne viden som tilgang til at skabe flere inkluderende fællesskaber (ibid).

Mental sundhed

Teksterne tager afsæt i WHO's opfattelse af mental sundhed. Mental sundhed er en tilstand af trivsel, hvor individet kan udfolde sine evner, kan håndtere dagligdags udfordringer og stress, samt indgå i fællesskaber med andre mennesker. Dermed rummer mental sundhed to elementer. En oplevelsesdimension, som handler om at opleve at have

det godt, være overvejende glad, og tilfreds med livet. Og en funktionsdimension, som handler om at kunne klare dagligdags gøremål, som fx at købe ind, lave mad, gå på arbejde eller i skole, indgå i sociale relationer og håndtere de forskellige udfordringer, der kan opstå i en almindelig dagligdag (WHO, 2001). Mental sundhed handler altså om trivsel og funktionsevne, ikke om fravær af en psykiatrisk diagnose, idet det er muligt at have god mental sundhed, selvom man har en diagnose, ligesom det er muligt at opleve dårlig mental sundhed uden at der er grundlag for at stille en psykiatrisk diagnose. En række faktorer påvirker den mentale sundhed i negativ retning: fx usikker tilknytning til forældre eller omsorgspersoner, belastende begivenheder i nær familie, mobning og diskrimination, arbejdsløshed, social isolation og lav social kapital i boligområder (Sundhedsstyrelsen, 2012).

Psykosociale vanskeligheder

Publikationen sætter fokus på unge med psykosociale vanskeligheder. Det dækker over unge, der i bred forstand oplever problemer med trivsel og mental sundhed, som gør at de har, eller er i risiko for at få brug for en psykiatrisk eller socialpsykiatrisk indsats. Det at have psykosociale vanskeligheder knytter sig derfor ikke nødvendigvis til at have fået en psykiatrisk diagnose.

Her anvendes begrebet psykosociale vanskeligheder frem for fx psykiske vanskeligheder. Det skyldes at vi forstår målgruppens psykiske vanskeligheder som en uadskillelig helhed af personen og personens livssammenhænge, altså en personen-i-sammenhængen forståelse. Det betyder at vi forstår menneskers problemer og symptomer som sociale processer, snarere end noget der har deres årsag i individet selv. Et menneske kan således ikke betragtes isoleret fra fællesskaber. Denne forståelse gør det muligt, at sætte fokus på hvordan individuelle problemer hænger tæt sammen med de positioner personen har (eller ikke har) i de fællesskaber og nærmiljøer de færdes i. Samt at man må arbejde med fællesskaber hvis man vil løse psykosociale problemer (Berliner, 2004).

Referencer

- Berliner, P. (2004). Fællesskaber. En antologi om community psykologi. Frydenlund.
- Berliner, P., & de Casas Soberón, E. (2011). Inklusion i foranderlige fællesskaber : Et community psykologisk perspektiv. Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift, Årg. 48(Nr. 3), 289-295, 299.
- Berliner, P., & Larsen, L. N. (2010). Man er mere fri. Uden for Nummer, 11(20), 4 - 17.
- Bezyak, J., L., Walker, A., Gilbert, E., & Trice, A. (2012). Community partnerships: Initial steps for rehabilitation counseling professionals. Journal of Rehabilitation, 78(3), 3-10.
- Fieldhouse, J. (2012). Mental health, social inclusion, and community development: Lessons from bristol. Community Development Journal, Vol. 47(No. 4), 571 - 587.
- Follesø, R., Halås, C. T., Jakobsen, T., Mevik, K., Mathisen, R., Tveraabak, M., . . . Ungdom i svevet Nordlandsprosjektet. (2011). Gi viljen mulighet! : Sluttrapport ungdom i svevet 2007-2010. Universitetet i Nordland.
- Gilchrist, A. (2009). The well-connected community a networking approach to community development (2nd ed.). Policy Press.
- KL. (2013). Invester før det sker. et debatoplæg om fremtidens socialpsykiatri. Kommunernes Landsforening.
- McKenzie, K., & Harpham, T. (2006). Social capital and mental health. Jessica Kingsley Publishers.
- Rowson, J., Broome, S., & Jones, A. (2010). Connected communities: How social networks power and sustain the big society. (). England: RSA. doi:<http://www.thersa.org/projects/reports/how-social-networks-power-and-sustain-the-big-society>
- Seikkula, J., & Stenersen, E. H. (2012). Åpne samtaler (2 utg ed.). Universitetsforl.
- Sundhedsstyrelsen. (2012). Forebyggelsespakke om mental sundhed. Sundhedsstyrelsen.
- WHO. (2001). The world report 2001. mental health: New understanding, new hope. WHO.

Beslægtede projekter i Socialstyrelsen

Der er en række projekter i Socialstyrelsen, som på forskellig vis har, eller er i færd med, at opbygge viden, som relaterer sig indholdet i denne publikation. De nærmest beslægtede projekter kan du finde links til her:

Projekt Fritidsguider

Målet med projektet er at øge mennesker med handicaps deltagelse i det almindelige foreningsliv og herigennem skabe grundlag for større grad af inklusion. Projektet har afprøvet en model, hvor en række nøglepersoner uddannes til at facilitere kontakten mellem lokale foreninger og mennesker med handicap samt til herefter at yde støtte og vejledning for at nå målet om vellykket inklusion i foreningen.

→ www.socialstyrelsen.dk/handicap/fritid-og-inklusion/fritidsguider

Fritidspas

Formålet med projektet er at etablere ordninger for udsatte børn og unge, som omfatter fritidsvejledning og økonomisk støtte med henblik på at integrere børn og unge i almindelige fritidsaktiviteter sammen med andre børn og unge.

→ www.socialstyrelsen.dk/born-og-unge/fritid/fritidspas-websted

Unge med psykiske vanskeligheder – overgangen fra barn til voksen

Projektets formål er at gøre de unges skift mellem forvaltninger, sektorer og livsarenaer så smidige som muligt, så målgruppen får den nødvendige, sammenhængende og helhedsorienterede støtte de har brug for i overgangen til voksenlivet. Der afprøves en samarbejdsmodel med modelunderstøttende metoder.

→ www.socialstyrelsen.dk/udsatte/sindslidende/psykiatرياftalen-2011-2014/fokus-pa-overgangen-fra-barn-til-voksen

Lige muligheder

Formålet med denne pulje, som består af en række underprojekter, er at styrke de personlige ressourcer hos børn og unge, der er udsatte eller er i risiko for at blive udsatte, samt deres forældre, så de bliver i stand til at udnytte samfundets muligheder og skabe sig en god tilværelse med ansvar for deres eget liv.

→ www.socialstyrelsen.dk/born-og-unge/lige-muligheder

Boliv

På socialstyrelsens hjemmeside om arbejdet med mennesker der bor i botilbud, er der et tema, som samler viden om samfundsdeltagelse.

→ www.socialstyrelsen.dk/bo-liv/temaer/samfundsdeltagelse

Menneskers netværk og lokalsamfund kan påvirke deres mentale sundhed. Der kan også være en sammenhæng den anden vej: mental sundhed og trivsel hos individer kan påvirke lokalsamfundets trivsel og sammenhængskraft. Derfor kan der være brug for at sætte fokus på, hvordan man kan understøtte og udvikle indsatser, hvor deltagelse, inklusion og styrkelse af sociale netværk og fællesskaber i lokalsamfundet er i centrum. Ikke kun af hensyn til de mennesker, der kæmper med psykosociale vanskeligheder, men også for at styrke trivsel og sammenhængskraft i samfundslivet – som igen kan bidrage til at færre ekskluderes som følge af alvorlige psykosociale vanskeligheder.

Inklusion, deltagelse og bedring – Unge med psykosociale vanskeligheder i lokalsamfundet sætter i en række tekster fokus på, hvordan indsatser forankret i lokalsamfundet kan medvirke til at understøtte trivsel hos unge med psykosociale vanskeligheder. Publikationen giver inspiration til arbejdet med at udvide fokus fra den individuelle indsats, som er vigtig og nødvendig, til også at fokusere på den enkeltes omgivelser og deltagelsesmuligheder i samfundslivet.